

Seksuel orienteringsdiskrimination i Danmark – Et studie af seks homoseksuelle mænds oplevelser og erfaringer i det danske forsvar

Hans Henrik Erland Hansen

Master of Public Health

MPH 2009:5

Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap

Seksuel orienteringsdiskrimination i Danmark – Et studie af seks homoseksuelle mænds oplevelser og erfaringer i det danske forsvar.

© Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap

ISSN 1104-5701

ISBN 978-91-85721-72-6

Master of Public Health – Examensarbete –

Examensarbetets titel och undertitel				
Seksuel orienteringsdiskrimination i Danmark. - et studie af seks homoseksuelle mænds oplevelser og erfaringer i det danske forsvar				
Författare				
Hans Henrik Erland Hansen				
Författarens befattning och adress				
Sygeplejerske; Overgaden oven Vandet 42, 2.th; 1415 KBH K; Danmark				
Datum då examensarbetet godkändes			Handledare NHV/Extern	
28 Augusti 2009			Docent Ina Borup/Annie Høgh	
Antal sidor	Språk – examensarbete	Språk – sammanfattning	ISSN-nummer	ISBN-nummer
57	Dansk	Dansk/Engelsk	1104-5701	978-91-85721-72-6

Sammanfattning

Formål: Formålet med denne undersøgelse er at få viden om, og belyse fænomenet seksuel orienterings diskrimination (SOD), og få indsigt i hvordan homoseksuelle mænd, på en mandsdomineret arbejdsplads som det danske Forsvar, oplever SOD og hvilken betydning det har for dem. Desuden er hensigten at få viden om og indsigt i hvordan problematikker vedrørende SOD på en mandsdomineret arbejdsplads, som Forsvaret i Danmark kan imødegå og håndteres.

Metode: Transskriberede semi-strukturerede dybde interviews er anvendt som undersøgelsesredskab. Teoretisk udvælgelse, kodning, komparation og konceptualisering som beskrevet i "Grounded Theory" er anvendt som analyseinstrument.

Resultater: Ud fra analysen af data voksede en kernekategori og fire hovedkategorier frem, som tilsammen udgør kerneprocessen. *Minoritetsstyrke* blev studiets kernekategori, som har sit udspring fra de fire hovedkategorier: *Stressorer*, *Identifikation*, *Mestring* og *Miljø*. Ud fra resultaterne voksede en *Minoritetsstyrkemodel* frem.

Konklusion: Homoseksuelle mænd håndterer et komplekst udvalg af mestringsstrategier, som anvendes i forskellige situationer hvor diskriminering på baggrund af seksuel orientering finder sted. På trods af de negative minoritetsstressorer, som homoseksuelle mænd i den danske Forsvar erfarer, så udviser informanterne en unik *Oplevelse af sammenhæng; Meningsfuldhed; Begribelighed og Håndterbarhed*, hvilket leder til *Minoritetsstyrke*. For at forskningen skal være til gavn for hele befolkningen, så gøres i denne undersøgelse opmærksom på nødvendigheden af at inkludere spørgsmål om seksuel orientering i folkesundhedsvidenskabelig forskning. En inkluderende personale politik, undervisning vedrørende HBT personers vilkår og rekrutteringskampagner specielt rettet mod homoseksuelle, medføre større kompetence blandt alle på arbejdspladsen. Studiet har vist at arbejdet, med at forebygge diskriminering på baggrund af seksuel orientering, kræver en multistrategisk indsats på tværfagligt, intersektorielt niveau og et salutogent perspektiv uden at placere alt ansvar på det enkelte individ.

Nøgleord

arbejds miljø, HBT kompetence, menneskerettigheder, folkesundhed, grounded theory, seksuel orienteringsdiskrimination

Master of Public Health – Thesis –

Title and subtitle of the thesis				
Sexual Orientation Discrimination in Denmark. -a study of the experiences and perceptions of six homosexual men in the Danish Armed Forces.				
Author				
Hans Henrik Erland Hansen				
Author's position and address				
Registered Nurse; Overgaden oven Vandet 42, 2.th; 1415 Copenhagen; Denmark				
Date of approval			Supervisor NHV/External	
August 28, 2009			Associate professor Ina Borup/ Annie Høgh	
No. of pages	Language – thesis	Language – abstract	ISSN-no	ISBN-no
57	Danish	Danish/English	1104-5701	978-91-85721-72-6

Abstract

Aim: This study aimed to improve knowledge about and illuminate the phenomenon of sexual orientation discrimination (SOD), particularly as perceived by homosexual men in a male-dominated workplace such as the Danish Armed Forces. We also sought to increase understanding of how such discrimination affects those individuals. Moreover, we sought to increase knowledge about and highlight the challenges and problems regarding SOD in the context of coping strategies.

Method: We used transcribed semi-structured in-depth interviews as our survey tool. To analyze our results, we used open, axial, and selective coding, as described in grounded theory.

Results: Data analysis allowed us to identify minority power (MP) as a core variable. Further, MP is sourced in the four main categories: stressors, coping, environment, and identity, which are elements of the core process. The MP model that emerged from our results illustrates the core process.

Conclusion: The study shows that homosexual men use a complex range of coping strategies in different situations where SOD occurs. Despite the negative minority stressors experienced by homosexual men in the Danish Armed Forces, the subjects showed a unique sense of coherence—meaningfulness, comprehension, and manageability—that leads to MP. To benefit the entire population, this study emphasized the need to include questions about sexual orientation in public health research. The study shows that training about the special social conditions for the LGBT population, a diversity policy, and recruitment campaigns aimed at homosexuals result in greater competence among all individuals in the workplace. Preventing discrimination based on sexual orientation requires a salutogen perspective and multifactorial strategy on an intersectorial and interdisciplinary level without placing all responsibility on the individual.

Key words

grounded theory, heterosexism, human rights, LGBT public health, sexual orientation discrimination, working environment

Indholdsfortegnelse

INTRODUKTION	5
STUDIET HOVEDTEORI OG METODE	5
BEGREBSAFKLARINGER.....	6
HISTORISK PERSPEKTIV	7
QUEER PERSPEKTIV	8
HETERONORMATIVITET.....	9
FOLKESUNDHEDSPERSPEKTIV	10
BAGGRUND	11
HOMOSEKSUELLE PÅ ARBEJDSPLADSEN	12
<i>Norsk perspektiv</i>	12
<i>Svensk perspektiv</i>	13
<i>Finsk perspektiv</i>	14
<i>Dansk perspektiv</i>	15
HOMOSEKSUELLE I FORSVARET.....	16
PROBLEMSTILLING.....	17
FORMÅL	18
FORSKNINGSSPØRGSMÅL.....	18
METODE.....	18
GROUNDED THEORY	19
FORSKERENS POSITIONER	19
POPULATION OG INFORMANTUDVÆLGELSE.....	20
PRÆSENTATION AF INTERVIEW PERSONER	20
DATAINDSAMLINGSMETODE	21
ANALYSEPROCES	22
<i>Teoretisk udvælgelse</i>	22
<i>Kodning</i>	23
<i>Komparation</i>	24
<i>Konceptualisering</i>	25
ETISKE ASPEKTER	25
RESULTAT	26
MINORITETSSTYRKE MODEL.....	26
STUDIETS KERNEKATEGORI: MINORITETSSTYRKE	27
STUDIETS HOVED- OG SUBKATAGORIER.....	28
HOVEDKATEGORIEN: STRESSORER.....	29
HOVEDKATEGORIEN: IDENTIFIKATION.....	31
HOVEDKATEGORIEN: MESTRING	33
HOVEDKATEGORIEN: MILJØ.....	35

DISKUSSION.....	37
DISKUSSION AF EMPIRI	37
DISKUSSION AF RESULTAT.....	37
<i>Diskussion af hovedkategorien: Stressorer.....</i>	<i>38</i>
<i>Diskussion af hovedkategorien: Identifikation.....</i>	<i>39</i>
<i>Diskussion af hovedkategorien: Mestring.....</i>	<i>40</i>
<i>Diskussion af hovedkategorien: Miljø.....</i>	<i>41</i>
MINORITETSSTYRKEMODELLEN OG OPLEVELSEN AF SAMMENHÆNG	42
<i>Minoritetsstyrke og Meningsfuldhed</i>	<i>43</i>
<i>Minoritetsstyrke og Begribelighed</i>	<i>44</i>
<i>Minoritetsstyrke og Håndterbarhed</i>	<i>44</i>
DISKUSSION AF METODE.....	45
<i>Diskussion af Grounded Theory.....</i>	<i>45</i>
DISKUSSION AF STUDIETS VALIDITET.....	46
KONKLUSION	48
ANBEFALINGER	48
FORSLAG TIL FREMTIDIG FORSKNING.....	49
TAK.....	50
REFERENCELISTE	51
TIDSKRIFTSARTIKLER	51
MONOGRAFIER	52
KAPITEL I MONOGRAFI.....	53
LOVE OG UDREDNINGER.....	54
RAPPORTER.....	55
AVIS ARTIKLER	57
LINKS.....	57

Introduktion

Det at temaet seksuel orienterings diskriminering på arbejdspladsen ikke tidligere er beskrevet i en folkesundhedsvidenskabelig sammenhæng i Danmark har gjort det interessant at belyse og studere området i dette studie.

Under studiets gang har forfatteren erfaret at temaet seksuel orienterings diskriminering er forbundet med ukundskab, fordomme og misforståede opfattelser. Ikke mindst er emnet forbundet med tabuisering og store følelser. Dette har sammenlagt været en motiverende drivkraft. På samme tid har alt dette gjort studiet udfordrende og udviklende, og til tider har det også tæret hårdt på kræfterne.

Tidligere forskning viser at arbejdspladsen (Heikkinen 2002, Waldo 1999), og specielt mandsdominerede arbejdspladser (Bildt 2004, 2006, Bildt et al 2006, Hegna et al 1999, Heikkinen 2002, Herek 2002, Kite & Whitley 1996, Lehtonen & Mustola, Waldo 1999), er et godt sted at studere fænomenet. Derfor er det danske forsvar valgt i dette studie, som et eksempel på en mandsdomineret arbejdsplads i Danmark. Interessen for hvordan homoseksuelle mænd selv oplever fænomenet, har ledt til studiets interview med seks homoseksuelle mænd, som er ansat forskellige steder i forsvaret.

Studiet hovedteori og metode

I denne undersøgelse er et overordnet queerteoretisk perspektiv anvendt (Butler 1990, 1997, de Lauretis 1991, Sedgwick 1985, Warner 1993) da den kritiske ”skæve” indstilling til ”selvfølgelig”, ”naturlig” og ”normal” kundskab har øjenåbnende og inspirerende kvaliteter og desuden er velegnet til tværfagligt og intersektorielt arbejde. Derudover har queerteori ikke været anvendt i dansk folkesundhedsvidenskabelig forskning; indtil nu.

Der findes store mængder forskning vedrørende homoseksuelle, biseksuelle og trans personer (HBT) personer, selv når forskningen omhandlende HIV/AIDS sorteres fra. Nordamerikansk gransket forskning på området har stået på i længst tid og er følgende mest udviklet og omfattende, hvilket er årsagen til at eksemplerne på international forskning i dette studie er fra USA (Boehmer 2002; Button 2001; Griffith & Hebl 2002; Herek 2002, 2000, 1984; Herek & Capitanio 1996; Johnson & Buhrke 2006; Kite & Whitley 1996; Meyer 1995, 2001, 2003; Ragins & Singh & Cornwell 2007; Rostosky & Riggle 2002; Smith & Ingram 2004; Waldo 1999, Welle & Button 2004; Welles 2007).

Forskellige historiske, kulturelle og politiske forhold vanskeliggør en direkte sammenligning mellem Nordamerikanske forhold og forholdene i Norden. Derfor indgår nordisk forskning på området (Bildt & Robertsson 2004; Bildt & Nilsson & Robertsson 2006; Brynja & Bildt 2005; Dahl 2005; Fahlstedt 2000; Forsberg & Jakobsen & Smirthwaite 2003; Hegna 2007; Hegna & Kristiansen & Moseng 1999; Heikkinen 2002; Henley 2005; Höglund & Schwan 2005; Jacobson & Jansson 2006, 2007; Kjellberg 2003; Kulick 1996, 2004, 2005; Lehtonen 2002; Lehtonen & Mustola 2004; Nilsson 2001, 2006; Ohlsson & Olsson 2004; Sahlström & Bildt 2006; Spira 2003; Statens Folkhälsoinstitut 2005; Statistiska Centralbyrån 2003).

Begrebsafklaringer

Den videnskabelige litteratur om HBT personer indeholder ofte en vanskelig indforstået diskurs, derfor indledes nedenfor med en alfabetisk liste med en afklaring af centrale begreber, som er anvendt i dette studie.

Biseksualitet indebærer at have evnen til at nære kærlighed til, tiltrækkes af og blive forelsket i personer af begge køn.

Bøsse er en almen anvendt betegnelse for en homoseksuel mand.

Diskriminering betyder forskelsbehandling mod eller imod en person eller en gruppe på baggrund af en forudindtaget holdning til dem, som er baseret på visse karakteristika. Den form for diskrimination ikke-heteroseksuelle er udsat for er gentagne systematiske negative handlinger over tid. Diskriminering omfatter i dette studie derfor også fænomener, som bagtalelse, mobning og chikane.

Epistemologi betyder opfattelsen af virkeligheden.

Gaydar er sammensætning af det engelske ord "gay" i betydningen homoseksuel og radar, og hentyder til en fiktiv evne til at kunne identificere homoseksuelle på afstand.

Gender sætter fokus på at det engelske "sex" modsvarende det danske "køn", ikke alene er af biologisk art, men at kønnet også består af noget socialt og kulturelt konstrueret på engelsk kaldet "gender" modsvarende det skandinaviske ord "genus" se dette.

Genus er det skandinaviske anvendte ord for det engelske "gender" og er betegnelsen for en socialt og kulturelt skabt kønsrolle.

HBT er et nordisk samlingsbegreb for homoseksuelle, biseksuelle og trans personer (se disse). Forkortelsen modsvarende den angelsaksiske LGBT, som står for: Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender identities.

Heteronormen er forestillingen om heteroseksualitet som det normale, ønskværdige og forventede.

Heteroseksualitet indebærer at have evnen til at nære kærlighed til, tiltrækkes af og blive forelsket i personer af modsat køn.

Heterosexisme bliver brugt som et udtryk analogt med sexism og racisme, der beskriver et ideologisk system der rangerer homoseksualitet som underordnet heteroseksualitet.

Homofobi beskriver frygten for at være i nærheden af mennesker der tilhører gruppen af homoseksuelle.

Homoseksualitet indebærer at have evnen til at nære kærlighed til, tiltrækkes af og blive forelsket i personer af samme køn

Ikke-heteroseksuel er en betegnelse som stammer fra en queer teoretisk diskurs. Med negationen påpeges homoseksuelle-, biseksuelle- og transpersoners underordnede status i forhold til den heteroseksuelle norm.

"I skabet" beskriver det ikke at være åben omkring sin seksualitet, modsat det at "springe ud" (se dette) af skabet, som beskriver åbenhedshandlingerne eller åbenhedsprocessen.

Lesbisk er en almen anvendt betegnelse for en homoseksuel kvinde.

Minoritetsstress beskriver den stress, der opstår ved, som minoritet, at leve i et stigmatiserende miljø.

Minoritetsstyrke betegner en proces som den enkelte, tilhørende en minoritet, gennemgår for at mestre en vanskelig livssituation, og som afstedkommer en opbyggelse og eller understøttelse af personlig styrke.

Mobning defineres som gentagne systematiske negative handlinger over tid, og ses i dette studie, som en et eksempel på diskriminering se dette.

Ontologi er synet på hvordan viden om virkeligheden erhverves.

Pragmatisme er en retning inden for filosofien hvor der forsøges på at finde kriterier for betydning og sandhed i de menneskelige handlingers praktiske konsekvenser.

Queer har tidligere på amerikansk været brugt som en nedsættende betegnelse for primært mandlige homoseksuelle, mere generelt betyder ordet også ”sær”, ”afvigende” og ”skæv”. Ordet bruges i en Queer teoretisk sammenhæng. Teorien er et produkt af en fusion mellem seksualitets- og kønsstudier.

Seksuel adfærd er seksuelle handlinger som en person, uanset seksuel orientering (se dette) praktiserer.

Seksuel orientering er homo-, bi og heteroseksualitet (se disse).

Socialkonstruktivisme indebærer en kritisk indstilling til ”selvfølgelig”, ”naturlig” og ”normal” kundskab.

”Springe ud” indebærer at den homoseksuelle erkender sin erotiske og eller følelsesmæssige dragning mod personer af det samme køn overfor sig selv, og kan desuden sigte mod at beskrive det at gøre sin seksuelle orientering kendt for andre personer, eller springe ud af ”skabet” som han var i.

Stigma beskriver situationen omkring en person, der på grund af afvigelse ikke accepteres af samfundet.

Symbolsk interaktionisme indebærer at grupper i samfundets miljøer betragtes som symbolske verdener, hvor forskellige sociale organisationer skabes.

Transperson er en samlet betegnelse for personer som er kønsoverskridende eksempelvis transvestitter og transseksuelle. Transpersoner kan være homo-, bi- eller heteroseksuelle.

Transvestit er en person, som ind i mellem klæder sig i det, der typisk associeres med det andet køn.

Transseksuel er en person som ikke identificerer sig med det køn, som blev bestemt ved fødslen.

”Åbenhed” handler i dette studie om informanternes tilbøjelighed til at fortælle om, eller på anden måde, synliggøre sin seksuelle identitet.

Historisk perspektiv

Udøverne indenfor det konstruktivistiske paradigme forstår konstitueringen af ”den moderne homoseksuelle” som afgørende for den måde homoseksuelle er blevet behandlet på i det 19. og 20. århundrede og op til i dag (Lovaas, Elia & Yep 2006). Gennem den europæiske historie er sex mellem personer af samme køn gennemgående blevet mødt med ambivalente og/eller fordømmende holdninger. Det afgørende nye fra begyndelsen af det 18. århundrede, er at seksualitet ikke bare bliver betragtet som et brud mod normer og værdier. Den gøres også til genstand for en videnskabelig fremstilling, som gør krav på at ligge inde med sandheden om homoseksualitetens årsager og virkninger. Desuden er der mange eksempler på, hvordan den danske offentlighed gennem tiden i massemedierne, retsvæsen og sundhedsvæsen har sat

seksualitet på dagsorden, og har fokuseret på homoseksualitet som en fysiologisk og/eller mental defekt med alvorlige socialhygiejniske konsekvenser (Bech 1987, Lützen 1986, von Rosen 1993). For at tilvejebringe videnskabelige argumenter for at homoseksualitet ikke var kriminelle handlinger var nogen homoseksuelle villige til at godtage at homoseksualitet var en medfødt sygdom (Bang 1922, von Rosen 1993).

Dannelsen af ”den homoseksuelle” som en særegen mennesketype lagde grundlaget for fremvæksten af en homoseksuel subkultur i mange europæiske storbyer i slutningen af de 20. århundrede og i begyndelsen af det 21. århundrede. En egentlig homoseksuel subkultur kan dog ikke siges at eksistere i Norden før efter anden verdenskrig (Bech 1987, Lützen 1986, von Rosen 1993).

Det var ikke før i 1960erne og 1970erne at homoseksualitet blev forstået som et fundamentalt socialt fænomen. Dette social konstruktivistiske eller sociologiske syn på homoseksualitet opstod i 1970erne og 1980erne blandt akademikere, hvor af mange havde en forbindelse til dannelsen af en homoseksuel bevægelse i USA og Europa. I 1980erne akkumulerede mængden af forskning om, og stipendier til, temaer omkring homoseksualitets oprindelse og dannelsen af en homoseksuel minoritet. Historikere, sociale videnskabsmænd og andre akademikere udforskede oprindelsen og udviklingen af homoseksuel identitet, dynamikken omkring de at ”springe ud” og opbygning og dannelsen af en homoseksuel subkultur. I 1990erne blev homoseksuelle studier anerkendt og berettiget som en akademisk disciplin og blev integreret på universiteterne og andre læreanstalter i USA (Lovaas, Elia & Yep 2006).

Queer perspektiv

Forskningens mandscentrede indretning er der længe blevet gjort opmærksom på og kritiseret af feminister, og der er ud fra dette blevet udviklet en bevidsthed om magtstrukturer mellem kønnene og dens effekter på teoridannelse og tolkning af empiri. Genusvidenskaben har i forlængelse af det betydet et fokus på inkludering af et genusperspektiv, der sætter fokus på at køn ikke alene er af biologisk art, men at kønnet også er noget som konstrueres på forskellig vis (Dahl 2005, Sahlström & Bildt 2006). Den postkoloniale teoridannelse har sat fokus på racistiske tendenser og eurocentralistiske udgangspunkter i konstruktionen af ”os” og ”de andre” som gennemsyrrer den vestlige verdens selv billede og forskningen (Kulick 2004, Olsson 2004, Rosenberg 2004).

Den queerteoretiske optik (Butler 1990, 1997, de Lauretis 1991, Sedgwick 1985, Warner 1993) sætter sit fokus på ”den normale” heteroseksualitet og hvordan den konstrueres og opretholdes, hvor forskningen tidligere i begrænset udstrækning, har interesseret sig for ”afvigerne”, de homo - og biseksuelle og de kønsoverskridende transpersoner. Ligesom den feministiske og postkoloniale teori så vil queerteorien sætte fokus på de normer og magtstrukturer, som sorterer mennesker og adfærd ind i normale og afvigere, overordnede og underordnede, i queerteoretiske sammenhænge kaldet heteronormen. Fælles for disse teories indretning er at de vækker en diskussion, som omfatter videnskabens normative magt. Videnskabelige paradigmer og teorier spejler

ikke bare de forestillinger og magtstrukturer som forekommer i samfundet, men fastsætter dem også og bidrager til at udvikle privilegerede sandheder.

Queerperspektivet retter kikkerten mod normativiteten. Både mod den heteronormativitet, som lovgivningsmæssigt og kulturelt tilgodeser heteroseksuelle monogame parforhold, men også mod den normative homoseksuelle tænkning (Kulick 2004, Olsson 2004, Rosenberg 2004). Ifølge Heede & Frederiksen (2003) tjener dette perspektiv til at mærkværdiggøre det selvfølgelige. I sammenhængen er det vigtigt at understrege, at det ikke er heteroseksualiteten, der er problemet. Queer-tankens søger ikke at opstille nye grænser for, hvilken seksualitet der er den mest legitime, men derimod at kritisere, hvorfor seksualitet overhovedet skal være en parameter for accept. Queerteori er således en kritisk analyse af heteroseksualiteten, og i særdeleshed det forhold, at heteroseksualiteten i vores verden er den altdominerende norm, kaldet for "heteronormativiteten" (Dahl 2005, Kulick 2004, Olsson 2004, Rosenberg 2004).

Heteronormativitet

Ifølge Kulick (2004) defineres heteronormativitet som de handlinger og indstillinger, der insisterer på at samfundet, kulturen, historien og menneskeslægtens overlevelse grunder sig i heteroseksualitet. Det er alting i samfundet, som ser til at heteroseksualitet fremstår som selvfølgelig, og at folk tilegner sig en heteroseksuel identitet.

Sahlström & Bildt (2006) understreger at alle er bærere af heteronormer, og at det er heteronormativiteten og dens ekskluderende virkning, som er problemet, og ikke enkelte individer. Heteronormativitets begrebet kommer i tråd med nærværende studie ud fra en kritisk teoritradition (Kulick 2004) og er koncentreret om at studere, hvordan magt og identitet opretholdes af sprog og kategorier, relationer og processer.

Seksuel chikane af ikke-heteroseksuelle skal ikke bare ses som et udtryk for en kønsmagtordning, men også som en central del af at opretholde genusnormens overlegenhed (Dahl 2005). En kendetegnende egenskab ved heteronormativitet er, at den fremhæver et meget skævt billede af heteroseksualitet. Ligesom andre seksualiteter er den også gennemsyret af konflikter, som har med alder, køn, race og social gruppe at gøre (Kulick 2004).

Heteronormativiteten som ideologi håndterer konkurrerende varianter af heteroseksualitet ved hjælp af et antal forskellige strategier, så som at latterliggøre, usynliggøre, patologisere, dæmonisere og uforståelig gøre dem. Strategier som har sammenfald med Berit Aas' *Herskertechnikker* (1985), usynliggørelse, latterliggørelse, tilbageholdelse af information, dobbelt afstrafning, påførelse af skyld og skam, objektivisering samt vold og trusler om vold (Jacobson & Jansson 2006). Disse processer går ofte hånd i hånd og forstærker hinanden, og de indvirker både på mænd og kvinder. Ved hjælp af disse strategier sørger heteronormativiteten for at bare én meget specifik og bestemt type af heteroseksualitet fremstår som "sand", "naturlig", og noget som "vi" vil se. Som alle andre ideologier handler den ikke bare om begreber og forestillinger, den er også dybt indvævet i og opbakket af sociale strukturer og institutioner, eksempelvis familien, skolen, kirken, idrætten, økonomien, arbejdslivet og lovgivningen (Kulick 2004).

Folkesundhedsperspektiv

Homofobi og heterosexisme behøver ikke nødvendigvis at være aktiv eller tilsigtet, men kan alligevel påvirke politikker og holdninger indirekte og utilsigtet, eksempelvis ved at definere emner vedrørende HBT personer som marginale i forhold til den generelle populations bekymringer, ved at konstruere et billede af en gruppe der er eksotisk og vanskelig at studere, eller ved at anse emnet som for politisk eller for følsomt og personligt. Som følge af dette bliver seksuelle minoriteter stigmatiseret og ignoreret. Manglen på data vedrørende HBT populationer leder til en negligering af vigtige helbredsemner, eksempelvis i nationale folkesundhedsprogrammer (Meyer 2001).

Der er mange forhindringer som står i vejen for at samle kundskab om HBT populationen. Nogen forhindringer er metoderelateret, andre er relateret til homofobi og heterosexisme, der placerer HBT studier udenfor folkesundhedsvidenskabens hovedfokus, i forhold til vigtighed og tildeling af ressourcer. Der er et behov for forskning omkring sammenhængen mellem sygdom, genderidentitet og seksuel orientering. HBT populationen varierer ligesom den øvrige population med hensyn til sociodemografiske karakteristika, kultur, etniske eller racemæssig identitet, alder, uddannelse, indkomst og miljø. Populationen er også forskellig med hensyn til i hvilken grad HBT identitet er central for definition af dem selv, deres tilhørsforholdsniveau til andre HBT personer, samt deres afvisning eller accept af stereotyper og fordomme (Meyer 2001, Welles 2007). På trods af de mange forskelligheder, så deler HBT personer bemærkelsesværdige enslydende erfaringer relateret til stigma, diskrimination, afvisning og vold (Meyer 2001).

Sociale betingelser som er karakteriseret af afvisning og diskrimination skiller folkesundheden for HBT personer ud. Dette fordi betingelserne blandt andet involverer selektion og prioritering i forskningen, forskningsdesign, samt forebyggelses- og sundhedsprogrammer. Stigma og diskriminering påvirker HBT personers helbred på mange måder. De direkte mærkbare er udsættelse for vold og diskrimination. De indirekte er eksempelvis stereotyp tankegang, utilstrækkelig opmærksomhed, samt manglende kundskab og sensitivitet omkring kulturelle bekymringer vedrørende HBT personer og deres helbred (Boehmer 2002, Meyer 2001, Welles 2007).

I et folkesundhedsvidenskabeligt perspektiv er HBT personer i forhøjet risiko for sygdom på grund af specielle eksponeringer (Meyer 2001). Eksponeringerne omfatter en risiko, som er relateret til seksuel adfærd, seksuel orientering og genderidentitet. Det emne som dog oftest adresseres er risici relateret til seksuel adfærd, men det er mindst lige så vigtigt at fokusere på risici relateret til de sociale betingelser, der er karakteriseret af fordomme, diskrimination og afvisning (Boehmer 2002, Meyer 2001, Welles 2007). På trods af at HBT personer kan være udsat for en høj risiko i forhold til problemer, der ikke er direkte relateret til seksuel orientering eller genderidentitet, som eksempelvis rygning, fedme, alkohol og stofmisbrug, så kræves der alligevel speciel opmærksomhed og specielle tilgange til undersøgelser, forebyggelse og behandling (Boehmer 2002, Meyer 2001, Welles 2007).

Baggrund

Selv om homoseksuelle udgør en anselig minoritet mellem 4% og 17% (Gonsiorek & Weinrich 1991), så vides der langt mindre om denne minoritet gruppes erfaringer, end om andre minoritetsgrupper på arbejdspladsen.

Tidligere studier på arbejdspladsen vedrørende homoseksuelle har primært fokuseret på tre områder, organisationens klima i forhold til seksuelle minoriteter, forudsætningerne og konsekvenserne af de strategier, som ansatte anvender for at være åbne om eller skjule deres seksuelle orientering og seksuel orienteringsbaseret diskrimination (Welle 2004).

Den canadiske sociolog Ervin Goffmans (1963, 2005) observerede at ikke alle former for sociale stigma er lige synlige. Når det at tilhøre en stigmatiseret gruppe ikke umiddelbart er synligt, så må personen beslutte enten at vise eller ikke vise, at fortælle eller ikke fortælle, foregive eller ikke foregive, at lyve eller ikke lyve og i hvert enkelt tilfælde til hvem, hvordan, hvornår og hvor henne (Goffman 1963 side 42). En overvejende majoritet af denne gruppe er ikke synligt til at skelne fra majoritetspopulationen (Paul 1982). Faktisk anslår Kinsey og hans kolleger (Kinsey et al 1948, 1953) at kun én ud af syv homoseksuelle mænd er genkendelige som sådanne i offentligheden. Som konsekvens af dette er homoseksuelle tvunget til at håndtere information relateret til deres seksuelle orientering dagligt i deres omgang med andre (Welle 2004).

Tidligere forskning har demonstreret at negative attituder over for homoseksuelle er relateret til sociale, religiøse og miljømæssige faktorer (Herek 1984, 1991, 2000). Eksempelvis er negative følelser overfor homoseksuelle stærkere blandt mænd (Herek 2002, Kite & Whitley 1996) og blandt personer, som ikke har et personligt kendskab til en homoseksuel (Herek & Capatino 1996).

Meyers minoritetsstressteori (1995) har i tråd med dette studie fokus på at minoritetspersoner er modstandsdygtige aktører frem for ofre. Meyer (1995) peger på, at det ikke er en persons seksuelle orientering der, i sig selv, er årsag til psykiske besværligheder. Det er snarere det at tilhøre en seksuel minoritet, der kan gøre én sårbar over for psykologisk stress, som er et resultat af at tilhøre en stigmatiseret gruppe. Denne stigmatisering kan optræde som en kronisk stressor i lesbiske, bøsser, biseksuelle og transpersoners liv. Den stress, der opstår ved at leve i et stigmatiserende miljø, kalder Meyer (1995) minoritetsstress. Fordomsfulde handlinger kan variere med hensyn til alvorlighed og betydning, men ifølge teorien om minoritetsstress (Meyer 1995), så kan selv relativ uskadelig diskrimination resultere i følelsesmæssige reaktioner. I en metaanalyse af forskningsresultater og prævalensen af mentale forstyrrelser blandt HBT personer viser Meyer (2003) at disse fordomsfulde handlinger eller erfaringer med heterosexisme har en direkte negativ indflydelse på homoseksuelle og biseksuelle personers velbefindende.

I overensstemmelse med teorien om minoritetsstress fandt Waldo (1999) i sin undersøgelse at jo flere indirekte erfaringer med heterosexisme, som eksempelvis at blive udelukket fra sociale begivenheder, eller blive udsat for arrangerede dates med det modsatte køn, blev positivt relateret med psykisk stress og psykiske helbredsproblemer.

Stigmaets dybt indgroede karakter i samfundet, betyder ifølge Waldo (1999) at både heteroseksuelle og ikke-heteroseksuelle kan have heterosexistiske overbevisninger. Da HBT personer i deres privatliv kan omgive sig med bekræftende sociale netværk, er der en større sandsynlighed for at der i deres arbejdsmiljø vil være individer med heterosexistiske holdninger. Waldo argumenterer (1999) således for at arbejdspladsen er et udmærket miljø at studere den minoritetsstress som HBT personer oplever.

I Smith & Ingrams (2004) studie undersøges relationen mellem heterosexisme på arbejdspladsen og et ikke støttende socialt arbejdsmiljø, samt hvilken rolle arbejdspladsens arbejdsmiljø spiller for at homo- og biseksuelle kan passe ind. Resultaterne af undersøgelsen afslører at heterosexisme og ikke støttende sociale interaktioner begge er relateret til en negativ indflydelse på den psykiske sundhed for homo- og biseksuelle. Desuden viser deres resultater, at ved et lavt skyldniveau hos de homoseksuelle og biseksuelle, så var der en positiv relation mellem heterosexisme, depression og nedstemthed (Smith & Ingram 2004).

Homoseksuelle på arbejdspladsen

I følge rapporten "Mental health and working life" (WHO 2005) er visse grupper i befolkningen mere udsatte end andre for arbejdsrelateret stress som følge af psykologisk chikane, der er relateret til sociale uligheder og diskrimination på grund af individuelle karaktertræk og baggrund. Denne diskriminering er ifølge WHO (2005) et af de mest udbredte former for psykologisk chikane på arbejdspladsen. Hallberg & Strandmark (2004) påpeger desuden at omkostningerne på grund af mobning på arbejdspladsen og deraf efterfølgende sygefravær er betydeligt for samfundet.

Ragins et al (2007) anvender i deres forskning stigmatteori til at undersøge den bagvedliggende frygt for at være åben om homoseksuel identitet på arbejdspladsen. Deltagerne rapporterer mindre frygt og større åbenhed, i de tilfælde hvor de arbejder i en gruppe, der blev oplevet som støttende og som delte deres stigma. Oplevelsen af tidligere erfaringer med diskrimination på baggrund af seksuel orientering, var relateret til øget frygt, men større åbenhed. I de tilfælde hvor deltagerne ikke var helt åbne omkring deres stigma påvirkede frygten forbundet med at være åben deres attitude på jobbet, psykiske besvær, arbejdsmiljø og karriere muligheder. Derimod havde egentlig åbenhed ingen relation til disse variabler

Ifølge Ragins et al (2007) efterlader mange medarbejdere, med usynlige stigma, dele af deres identitet der hjemme hver dag, når de går på arbejdet, og de lever i frygt for at deres sande identitet skal blive opdaget. Denne frygts indflydelse på den oplevede kvalitet af arbejdslivet kan aldrig fuldstændig blive afdækket.

Arbejdsgiverorganisationerne kan være med til at mindske denne frygt ved at tilbyde støttende miljøer, som tillader ansatte at medbringe deres fulde identitet på arbejdet (Ragins et al 2007).

Norsk perspektiv

Ifølge den norske NOVA rapport (1999) er andelen med negative holdninger til homoseksuelles rettigheder og livssituation større blandt mænd end blandt kvinder, og

større blandt ældre over 60 år end i de øvrige aldersgrupper. Undersøgelsen peger på vigtigheden af åbenhed og integration, for at skabe forståelse for homoseksuelles rettigheder og livssituation. Undersøgelsen afdækker desuden, at der blandt homoseksuelle kvinder og mænd er en stærkt forhøjet risiko for psykiske plager. Særlig når det gælder nervøsitet, anspændthed, nedtrykthed og depression er lesbiske kvinder og homoseksuelle mænd væsentligt mere plaget end befolkningen i almindelighed. Homoseksuelle der lever skjult, er mere plaget af psykiske vanskeligheder end åbne homoseksuelle. Personer som er i fast forhold til en person af samme køn har bedre psykisk helbred end enlige homoseksuelle (Hegna et al 1999). Når det gælder selvmordstanker og selvmordsforsøg er lesbiske kvinder og homoseksuelle mænd mere udsatte end den øvrige befolkning. Følelse af isolation og ensomhed, ønske om at komme væk fra en uudholdelig situation, afmagt i forhold til fremtiden og problemer med at acceptere sig selv som homoseksuel var de almindeligste motiver, som blev rapporteret som årsag til selvmordsforsøget (Hegna et al 1999). Hegna (2007) peger desuden på at homoseksuelle mænd og kvinder har højere risiko for nedsat livskvalitet, dårlig mentalt helbred og misbrug af rusmidler.

Den norske NOVA rapport (Hegna 1999) viser også at der er sket en ændring i positiv retning når det gælder homoseksuelles situation på arbejdspladsen og studiested. Kvinderne er noget mere åbne end mændene, og der er færre åbne blandt de unge end i de øvrige aldersgrupper. Omtrent hver femte kvinde og hver fjerde mand har oplevet en eller anden form for diskriminering på arbejdspladsen eller studiet. Af den diskriminering repræsenterer den mindre håndgribelige og vanskeligt påviselige form, som social udstødelse og mobning det største problem. (Hegna et al 1999).

Svensk perspektiv

I den svenske rapport om homoseksuelles helbred (Spira 2003) fremgår det at der findes en skjult, nogen gange ubevidst, men dog uacceptabel behandling af homoseksuelle og at dette er en form for diskriminering. Det at modvirke fordomme, negative attituder og fejlagtige forestillinger skal ske ved at øge kundskaben om homoseksualitet og homoseksuelles situation. Denne kundskab skal omsættes til indsatser på uddannelsesområdet, først og fremmest over for personale med myndighedsudøvende funktioner.

Undersøgelser viser at HBT personer er dårligt socialt forankret og i større udstrækning er udsatte for vold, trusler om vold og krænkende behandling end den øvrige befolkning. Desuden rapporterer ikke-heteroseksuelle personer en stor andel mobning og diskriminering på arbejdspladsen blandt mange andre arenaer i samfundet (Bildt et al 2006, Bildt & Robertsson 2004, Statens Folkhälsoinstitutet 2005 Kulick 2004, Kulick 2005).

I den seneste svenske forskning (Robertsson & Tovatt 2007) angav de fleste, at de var åbne omkring deres seksuelle orientering, men ved nærmere granskning, viste det sig, at informanterne i stor udstrækning kun var åbne over for den nærmeste kreds. Mange vælger ikke at agere åbent og anmelde, når de er blevet udsat for diskriminering. Denne tilbageholdenhed mener Robertsson & Tovatt (2007) i stor udstrækning handler om

homoseksuelles underordnede position i den heteronormative orden. På den måde bliver det ”afvigere” som fremstår som problemet og begynder at udvikle forskellige strategier for at håndtere dette. De strategier som homoseksuelle udvikler er altid fra en underordnet position og udfaldet er altid vilkårligt, og bliver bestemt af omgivelsernes velvilje. På denne måde bliver det på ”de andres” vilkår at accepten opnås og ikke gennem indlysende menneskerettigheder (Robertsson & Tovatt 2007).

I Sverige ændredes lovgivningen på baggrund af *Statens offentliga utredningar (SOU) 1997* vedrørende homo- og biseksuelles arbejdsvilkår. Svensk lovgivning og forskning vedrørende arbejds- og levevilkår inkluderer således HBT personer og har gjort det siden 1999 (HomO 2004). En fælles diskrimineringsombudsmandsfunktion har ansvaret for arbejdet mod diskriminering af alle årsager (www.homo.se).

Der er mange eksempler på svenske såkaldte equal-projekter (Brynja & Bildt 2005, Forsberg et al 2003, Henley 2005, Jansson & Jacobson 2006, Magnusson 2006, RFSL 2006, SOU 1997). Denne forskning peger på at det største problem er uvidenhed om homoseksuelles livssituation og behov snarere end udtrykkelig homofobi.

I arbejdslivsinstitutets studier (Bildt 2004, Bildt et al 2006, Sahlström & Bildt 2006) konstateres det at heteroseksuelle mænd og kvinders attituder over for homoseksuelle er forskellige og at heteroseksuelle mænd generelt har mere negative attituder. I Bildt et al (2006) undersøgelse fremgår der tydeligt en stor diskrepans i mellem at kollegerne har fordomme mod homo- og biseksuelle kvinder og mænd, og at der rent faktisk forekommer mobning på arbejdspladserne. Diskriminering på grund af seksuel orientering og fordomme er mest udbredt på mandsdominerede arbejdspladser, og homoseksuelle og biseksuelle kvinder og mænd er også her mindst åbne omkring deres seksualitet.

Finsk perspektiv

På grund af den generelle heteronormativitet og den heteroseksuelle antagelse, så kan mange arbejdspladser anses som heteroseksualiseret arenaer, som tvinger homoseksuelle ansatte til at omorganisere deres liv med hensyn til verbale udtryk og adfærd. Samtidigt kan et heteronormativt miljø også have indflydelse på en persons jobpræstation og tillader desuden ikke samme rum for en præsentation af homoseksuelle relationer (Hiekkinen 2002).

I følge Lehtonen & Mustola (2004) betragter mange HBT personer deres seksuelle orientering og forskellige aspekter at kønsudtryk irrelevant i forhold til deres daglige arbejde. Denne betragtning er endnu mere udbredt blandt resten af populationen. Seksuel orientering og genderidentitet spiller dog en vigtig rolle i arbejdslivet, når en person eksempelvis må gøre sig overvejelser om at ville afsløre en partner er af samme køn. Desuden peges der på, at hvis folk ikke er bevidste om det faktum at der er HBT personer på arbejdspladsen, så kan samtalen i kaffe pausen antage en negativ tone over for denne del af befolkningen og, selv om det er utilsigtet, såre andre medarbejdere på arbejdspladsen. Næsten halvdelen af alle homoseksuelle har selv været udsat for denne type af krænkelser. Andelen er højere blandt dem, som skjuler deres seksuelle

orientering end dem som er åbne. 12 procent af homoseksuelle og biseksuelle har direkte oplevet at blive udsat for mobning på grund af deres seksuelle orientering. Otte procent har været udsat for homofobiske eller andre krænkende udtalelser. Homofobiske udtalelser og vittigheder er specielt udbredt på mandsdominerede arbejdspladser og arenaer.

Kun meget få HBT personer, som er blevet diskrimineret har kontaktet deres fagforening eller myndighederne med ansvar for sundhed og sikkerhed. Spørgsmål omkring egen identitet kan optage så meget energi for unge HBT personer at deres karrierer bliver forsinkede eller afbrudt. Forvirring på andre vigtige områder af livet gør det svært at fokusere på valg vedrørende beskæftigelse. Desuden er mange homo og biseksuelle mænd mere tilbøjelige til at arbejde på kvindedominerede arbejdspladser end resten af den mandlige population (Lehtonen & Mustola 2004).

Dansk perspektiv

I Danmark har Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske (LBL) initieret en levevilkårsundersøgelse. Den internetbaserede interviewundersøgelse er påbegyndt ultimo år 2008 i et samarbejde med Center for Alternativ Samfunds Analyse (CASA), og analyseinstituttet Catinét. Undersøgelsen finansieres af TRYG-fonden, Københavns Kommune og Det Kriminalpræventive Råd. Resultaterne af denne undersøgelse foreligger endnu ikke (www.lbl.dk).

Institut for Menneskerettigheder (2005), har i samarbejde med LBL, kommet med forslag til arbejdsgiverne om nødvendige tiltag for at undgå diskriminering på alle baggrunde deriblandt seksuel orientering.

Kriminalitet motiveret af had rettet mod blandt andet offerets seksuelle orientering (på engelsk "hate crimes") registreres ikke på nationalt niveau i Danmark, men Københavns Kommune har i 2008 i samarbejde med og på opfordring af LBL gjort det muligt for ofre for denne form for kriminalitet at registrere sig anonymt på Internettet (www.registrerdiskrimination.kk.dk). En senere opgørelse viste en overrepræsentation (51%) af "hate crimes" på baggrund af seksuel orientering.

Danmark er forpligtet af to EU direktiver kaldet "Ligebehandlingsdirektivet" og "Beskæftigelsesdirektivet" (Rådets direktiv 2000). Disse direktiver medførte at Danmark, på linje med øvrige EU-lande, indførte ny lovgivning om diskrimination og ligebehandling på arbejdsmarkedet. (Bekendtgørelse af lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet 2006, Bekendtgørelse af straffeloven 2006).

Der er grund til også i Danmark at tage mobning af homoseksuelle på arbejdspladsen alvorligt (Catinét 2005). En Eurobarometer undersøgelse peger på at størstedelen af den adspurgte danske befolkning ikke har noget problem med at svare på spørgsmål om seksuel orientering i anonyme spørgeskema undersøgelser (Discrimination in the European Union 2006).

Homoseksuelle i Forsvaret

Queer teoretikeren Judith Butler (1997) og Janet Halleys (1999) diskuterer den amerikanske forsvarsmagts “don’t ask, don’t tell” politik, det vil sige en holdning om at homoseksualitet accepteres så længe der ikke stilles spørgsmål og tales om det. De mener begge at forsvarsmagtens ræsonnement i disse spørgsmål har stor gennemslagskraft over for synet på homoseksualitet og har indflydelse på samfundets syn på homoseksuelle i øvrigt.

Krister Fahlstedts (2000) mener at forsvarets officielle tavshed er problematisk, og advarer mod et potentielt arbejdsmiljøproblem, og beskriver situationen for homoseksuelle medarbejdere som en påtvunget lukkethed jævnfør den amerikanske “don’t ask, don’t tell” politik. Konsekvenserne kan være, at ikke-heteroseksuelle føler sig udenfor og præsterer dårligere. Undersøgelsen konkluderer at forsvaret opleves, som betydeligt mere negativt mod homoseksuelle end det øvrige samfund. 85% af informanterne i undersøgelsen svarede at de oplever besværligheder i omgangen med deres nære kolleger. Yderst få er helt åbne om deres seksuelle orientering på arbejdspladsen, eller kender nogen anden, som er det. Omkring hver tredje homoseksuelle medarbejder har følt sig chikaneret én eller flere gange. Fahlstedt konkluderer, at mange af de episoder, som beskrives burde have ledt til en udredning, men at viljen til at anmelde episoderne forekommer lav, at problematikken forstærkes i forsvaret eftersom graden af åbenhed er lavere end på andre arbejdspladser i samfundet, og at der findes flere personer som bærer på krænkende oplevelser, som de føler, de ikke kan tale om på arbejdspladsen (Fahlstedt 2000).

I følge Lehtonen (2002) er ikke-heteroseksuelle mænd generelt mindre opsatte på at gå ind i forsvaret end andre unge mænd. Det er ikke ualmindeligt at homoseksuelle og biseksuelle værnepligtige forbliver usynlige i deres soldaterkammeraters, og overordnede øjne, og at homoseksualitet ikke bliver direkte konfronteret. Nogen unge ikke-heteroseksuelle afviser at aftjene deres værnepligt på grund af en påstået eller kendt anti-homoseksuelt klima i forsvaret. Generelt er der en tendens til at stemple militærnægtere som homoseksuelle.

Militærtjeneste bliver betragtet som nødvendig eller anbefalelsesværdig for mænd. For eksempel kræves det i forsvarsstyrkerne, politistyrken og brandvæsnet i Finland. På mange arenaer er der en tendens til negative associationer i forhold til dem, som ikke har været igennem ”manddommens skole”. Som en konsekvens af dette er ikke-heteroseksuelle, som ikke har aftjent sin værnepligt, dårligere stillet på det frie arbejdsmarked. Kulturen praksis og adfærd i forsvaret føres videre til fremtidige arbejdspladser, og bliver reflekteret i holdninger i arbejdspladskulturen (Lehtonen 2002, Lehtonen & Mustola 2004).

Det danske forsvar er en arbejdsplads med i alt ca. 22000 medarbejdere, hvoraf 16000 er militært ansatte og 6000 civil ansatte, heraf seks og en halv procent militært ansatte kvinder og omkring to procent etniske minoriteter. Der findes ingen opgørelse over hvor mange HBT personer, der er ansatte i det danske forsvar. I 2003 har Forsvarsakademiet foretaget en undersøgelse af det som kaldes kønskrænkende adfærd i forsvaret, i undersøgelsen har man ikke spurgt til deltagernes seksuelle orientering (Øhrstrøm 2003).

Problemstilling

På det arbejdspolitiske område var der for to år siden den første retssag om chikane mod en homoseksuel ansat i Danmark (Berlingske Tidende 2007), hvor en tidligere bagersvend fik tilkendt erstatning. I den forbindelse forudser arbejdsmarkedspolitisk sekretær Peter Ussing i Landsforeningen for bøsser og lesbiske (LBL), at der vil komme flere sager, da LBL jævnligt får henvendelse fra mennesker som bliver chikaneret, og at sagen kan medføre, at flere tør anlægge sag for chikane. Der har ikke siden været nogen anmeldelser i Danmark.

Udtalelser som nedenstående fra Dansk Folkepartis Søren Krarup, giver grund til at bekymre sig om ministre og politikeres holdninger, som medvirker til at udpege minoritetskulturer som syndebugte (ETUC 2008).

Citat: "Homoseksuelle er handikappede, fordi de ikke kan opfylde betingelserne for et ægteskab og skabe en familie. Derfor kan de heller ikke forlange at blive ligestillet på det område" (Avisen.dk 2007)

Holdningen og menneskesynet som her udtrykkes er blandt andet medvirkende til, at dansk lovgivning bliver diskriminerende over for homoseksuelle, eksempelvis partnerskabslovgivningen fra 1989, som ikke giver samme rettigheder til homoseksuelle par som heteroseksuelle (Bekendtgørelse af lov om registreret partnerskab 1989).

Ifølge FN's Menneskerettighedserklæring fra 1948 artikel 2 er det forbudt at diskriminere, true, håne eller nedværdige grupper af personer offentligt (FN's Verdenserklæring om Menneskerettighederne 1948) fra 2006 eksplicit også på grund af en persons seksuelle orientering (Montréal Declaration 2006). I nogle lande er lovgivningen direkte diskriminerende over for HBT personer, eller der er ligefrem dødsstraf for homoseksuelle handlinger (Ottosson 2008, ODIHR 2009).

I Danmark er denne form for forskelsbehandling reguleret i lovgivningen (Bekendtgørelse af lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet 2006, Bekendtgørelse af straffeloven 2006). I sammenhængen fremstår ovenstående udtalelse som en overtrædelse af Menneskeretskonventionen (1948), og af dansk arbejdsmarkedslvgivning.

I lyset af dette designeredes år 2007 til "Europæisk år for lige muligheder for alle", og transnationale programmer for social inkludering med fokus på spørgsmål om diskriminering, ligestilling og mangfoldighed blev påbegyndt (Eurofound 2007).

Ifølge EU rapporten Employment, Social Affairs and Equal Opportunities (2008), European Union Agency for Fundamental Rights (2009), De Schutter (2008) og Quinn (2005), er der stadig behov for tiltag, for at sikre effektivitet og indflydelse på den juridiske ligestilling. Derudover er der i Danmark et behov for at kunne håndtere betydende faktorer som køn, klasse, etnicitet, alder, og seksuel orientering såvel hver for sig, som sammen (Danish Institute for Human Rights 2009).

Formål

Formålet med dette studie er at få viden om, og belyse fænomenet diskriminering på arbejdspladsen på grund af seksuel orientering, og få indsigt i hvordan homoseksuelle mænd, på en mandsdomineret arbejdsplads i Danmark, oplever fænomenet og hvilken betydning det har for dem. Desuden er hensigten at få viden om og indsigt i hvordan problematikken vedrørende diskriminering på baggrund af seksuel orientering på en mandsdomineret arbejdsplads i Danmark kan imødegås og håndteres.

Forskningsspørgsmål

Hvordan oplever homoseksuelle mænd det at være homoseksuel i det danske forsvar?

Hvordan oplever homoseksuelle mænd, i det danske forsvar, fænomenet diskriminering på grund af seksuel orientering?

Hvilke oplevelser, med diskriminering på baggrund af seksuel orientering, har homoseksuelle mænd i det danske forsvar på arbejdspladsen?

Hvilke strategier anvender homoseksuelle mænd, i det danske forsvar, for at håndtere heteronormative antagelser og diskriminering på grund af seksuel orientering på arbejdspladsen?

Hvilke ønsker har homoseksuelle mænd, i det danske forsvar, med hensyn til fremtidig håndtering af diskriminering på baggrund af seksuel orientering i forsvaret?

Metode

Det at forstå den enkeltes intentioner, handlinger og motiver, samt hvilken betydning oplevelserne med diskriminering har, og det at formålet med metoden er at udvikle teori om det studerede fænomen ud fra de indsamlede empiriske data, har været bestemmende for valget af forskningsmetoden Grounded Theory (GT) (Dyhr & Schmidt 2001, Glaser & Strauss 1967).

I dette studie forstås diskriminering, som en hver forskelsbehandling eller uretfærdig behandling af HBT personer, enten som gruppe eller enkelte individer på arbejdspladsen. Der skelnes mellem diskriminering både i bred og snæver forstand. I snæver betydning omfatter diskriminering forhold som i princippet er af arbejdsretslig karakter, eksempelvis det at blive nægtet eller på anden måde blive forhindret i ansættelse, at blive opsagt fra sit job eller at blive nægtet forfremmelse. Diskriminering i en videre betydning omfatter i dette studie også fænomener, som bagtalelse, mobning og chikane. I denne sammenhæng anvendes hovedsagligt den vide definition af diskrimination som grundlag. Forskellige former for mobning og chikane af homoseksuelle mænd på arbejdspladsen i forsvaret regnes derfor i dette studie ligeledes for diskriminering.

Grounded Theory

GT har sine filosofiske rødder i amerikansk pragmatisme og hører teoretisk hjemme i symbolsk interaktionisme. Den forenede forskere fra forskellige teoretiske retninger med en fælles interesse for at undersøge virkeligheden, med det formål at beskrive og forklare hændelsesforløb i sociale grupper og organisationer. Chicagoskolens forskere havde som mål at studere grupper i deres naturlige miljø (Guvå & Hylander 2005). Gruppernes miljøer blev betragtet som symbolske verdener, hvor forskellige sociale organisationer skabtes, heraf benævnelsen symbolsk interaktionisme, som blev indført af Herbert Blumer (1937). Anselm Strauss var elev af Blumer og han blev på denne måde påvirket af disse idéer, som fik stor betydning for GT. Barney Glaser, som er den anden mand bag GT, er derimod påvirket af statistisk metode og systematiske tekstanalyse metoder. GT kan betragtes som resultatet af deres samarbejde om undersøgelsen fra 1967, hvor de forsøgte at finde en metode til at skabe teori ud fra den betydning, mennesker selv tillægger deres virkelighed (Glaser & Strauss 1967).

Den betragtningsmåde, som nærværende studie bygger på, kan beskrives som et kritisk realistisk virkeligheds syn, hvor viden om de processer, som udforskes er skabt ved en intersubjektiv proces mellem forfatteren og informanterne. Herved kan den genererede viden bidrage med frugtbar skabelse af forestillinger, som kan anvendes i jagten på yderligere betydningsfuld kundskab. De betydningsbærende symboler, der er blevet skabt i interaktionen mellem forskeren og aktørerne i feltet, samt mellem forskeren og teksten er blevet til de begreber, som den fremvoksede, GT hviler på. Dette metateoretiske ståsted danner baggrund for forfatterens opfattelse af virkeligheden (epistemologi) og synet på hvordan viden om denne virkelighed kan erhverves (ontologi).

Forskerens positioner

For at læseren skal få en bedre forståelse af baggrunden for den måde denne undersøgelse er gennemført på, samt hvordan data er analyseret, så beskrives her forskerens personlige, teoretiske og praktiske forkundskaber (Guvå & Hylander 2005).

Ved sessionen blev forskeren godkendt til at gøre militærtjeneste, og trak frinummer. Som 22årig erkendte han sin homoseksualitet, og fortalte det umiddelbart efter til familie og venner. Han blev uddannet sygeplejerske i 1995 og har arbejdet som hjemmesygeplejerske i fem år, deraf to år som tillidsmand og lever på nuværende tidspunkt i et forhold på femte år.

Det er forskerens oplevelse at alle livsstile ud over den heteroseksuelle usynliggøres i samfundet. Dette indebærer at alle som udgangspunkt antages at være heteroseksuelle, og at der kun er begrænsede muligheder for at påpege, at det ikke forholder sig sådan. Det er forskerens erfaring at disse fejlagtige antagelser reproduceres, ikke bare i forskning, men følgende også i uddannelse og undervisning. Forskeren i dette studie er interesseret i videnskabens delagtighed i opretholdelse af disse magtstrukturer og normer, og dens indflydelse på teoridannelse og tolkning af empiri. Det understreges at forskeren ikke angriber enkelte individer, men forholder sig kritisk til en rådende og dominerende

norm, og at han ikke opfatter homoseksuelle som ofre, men som stærke delagtige mennesker, som på trods af massiv og urimelig modgang på mange arenaer på utrolig vis klarer at navigere sig i gennem livet med livskvaliteten og livet i behold.

Population og informantudvælgelse

Informanterne er udvalgt blandt mænd i det danske forsvar, hvis medarbejdere har en geografisk jævn fordeling. Informanterne er således valgt ud fra en homogen strategi udvælgelse (Dyhr & Schmidt 2001). Inklusionskriteriet er danske og dansktalende homoseksuelle mænd mellem 18 og 67 år, som er aktive på arbejdsmarkedet og eksklusionskriterierne er heteroseksuelle, børn og unge under 18 år, og personer, som er fysisk eller psykisk ude af stand til at svare (Kvale 2005).

Informanterne er fundet i samarbejde med Hærens Konstabel og Korporal Forenings (HKKF) faglige tidsskrift Fagligt Forsvar og Linieofficerernes fagblad Danske Officerer (HOF). I disse fagblade blev en annonce, med en efterlysning af deltagere til undersøgelsen, bragt (Fagligt Forsvar 2007, Danske Officerer 2007). En journalist fra Ritzaus Bureau så annoncen, og en kort oplysende artikel om projektet blev offentliggjort på baggrund af et telefon interview (Ritzaus Bureau 2007). Artikler om projektet blev efterfølgende bragt i diverse dagblade og gratisaviser (Berlingske Tidende 2007, BT 2007, Jyllands Posten 2007, Politiken.dk 2007, Nyhedsavisen 2007, Urban 2007).

Som illustration bragte Fagligt Forsvar et foto, af soldater på en kampvogn. Billedet er taget i modlys, så bare konturerne af personerne kan ses (Fagligt Forsvar 2007). En ung oprørt rekrut, som tilsyneladende optrådte på billedet henvendte sig telefonisk efterfølgende. Da han var blevet mobbet med, at han skulle være bøsse, og følte sig krænket over at blive forbundet med at være homoseksuel. Klagen blev henvist til redaktøren af Fagligt Forsvar, som efterfølgende beklagede fejlen i bladet. Oven på opmærksomheden fulgte kommentarer fra forsvarrets ledelse og den danske Forsvarsminister Søren Gade (Nyhedsavisen 2007).

Der var syv mænd som svarede på rekrutteringsannoncerne via elektronisk post. Den syvende arbejdede ikke længere i forsvaret og udgik derfor ifølge eksklusions kriterier. Derudover henvendte en lesbisk fra forsvaret sig, og var ærgerlig over at hun som lesbisk og kvinde igen blev overset. Alle de deltagende informanter blev udvalgt i starten af forløbet. Det er dog skønnet at der efter det femte interview ikke fremkom væsentligt nye oplysninger om temaet (Kvale 2005). De udvalgte informanter blev informeret og fik svar på yderligere spørgsmål om projektet via e post.

Præsentation af interview personer

Der er seks personer, som har deltaget i dette studie. Interview personerne er repræsenteret indenfor det danske forsvar og kommer fra beredskabsstyrelsen, forsvarrets materieltjeneste, søværnet, flyvevåbnet, og fra en af forsvarrets sergentskoler. De var mellem 24 og 45 år på interview tidspunktet, og havde arbejdet mellem to og 22 år i forsvaret. En var under uddannelse i forsvaret, resten var uddannet inden for forsvaret. To arbejdede på mellemleder niveau og de resterende på leder niveau. Fire havde studentereksamen, en havde en handelsskole baggrund og en havde en

håndværksmæssig uddannelse. En informant boede alene og havde ingen partner, en boede sammen med en ven, og havde ingen partner, en boede sammen med en kæreste og tre levede i registreret partnerskab. Alle informanterne definerede sig selv som åbne homoseksuelle og havde erkendt deres seksualitet i mellem 18 og 25 års alderen. De fleste havde først fortalt deres familie og venner om deres homoseksualitet, og derefter kollegerne på arbejdspladsen. To var medlem af en interesse organisation for homoseksuelle.

Dataindsamlingsmetode

Ved hjælp af interview som værktøj er det muligt at afdække nuancerede beskrivelser både på det faktuelle og på meningsplanet (Kvale 2005). Derfor er interviewformen valgt som dataindsamlingsmetode for at afdække nuancerede beskrivelser omkring diskriminering af homoseksuelle mænd på arbejdspladsen. Semi-strukturerede kvalitative interview gav mulighed for at forberede spørgsmål på forhånd. Interviewformen giver en god baggrund for at få indsigt i hvordan homoseksuelle mænd oplever fænomenet og hvilken betydning det har for dem. Samtidigt stemmer interview formen overens med GT's fokus på praksisfunderet teori.

En interviewguide, hvor spørgsmål om de emner som ønskes belyst i forvejen er formuleret, er anvendt. Interviewguiden starter med et informeret samtykke, og nogle indledende faktuelle spørgsmål. Herefter er åbne spørgsmål delt ind i fire forskellige temaer: *Oplevelse af mobning; helbred; identitet og ønsker om forandring.*

Afslutningsvis blev der stillet faktuelle spørgsmål og informanten fik mulighed for yderligere afsluttende kommentarer. Interviewguiden er ikke anvendt strengt kronologisk og ordret, men hovedsagligt som en forsikring for at studiets spørgsmål blev besvaret. På denne måde er der taget ansvar for, at alle emnerne er blevet belyst. Informanterne har så vidt muligt fortalt frit og med egne ord, og de videre spørgsmål har delvis efter interviewerens formåen taget udgangspunkt i, hvad informanterne fortalte. Guiden har således ikke stået i vejen for spontant opståede spørgsmål og svar (Kvale 2005).

Det er tilstræbt at få interviewsituation til at fungere som en dialog. Endvidere har intervieweren sat sine forudindtagede meninger i baggrunden, lyttet åbent og fokuseret på informantens oplevelser og tanker. Intervieweren har været opmærksom på at forskningsinterviewene er gennemført for studiets skyld, da målet har været at få kendskab til og forståelse for informantens arbejdslivsverden. En mere symmetrisk magtrelation mellem intervieweren og informanten er tilstræbt, ved at informanterne valgte stedet, hvor interviewet skulle foregå (Dyhr & Schmidt 2001).

For at teste spørgsmålene, interviewerens evne til at formidle sig, samt teste rollen som interviewer og teknisk formåen, så er interviewguiden afprøvet ved to pilotinterviews. Det første pilotinterview blev foretaget, med en god ven i interviewerens hjem, primært for også at teste det tekniske udstyr. Det andet pilotinterview blev, efter informantens ønske foretaget i hans hjem. Informanterne i pilotinterviewene kommer fra hver sin mandsdominerede arbejdsplads henholdsvis posten og politiet. Disse interview er ikke anvendt i analysen, da de ikke nødvendigvis er repræsentative for forholdene i forsvaret.

Interviewguiden blev tilpasset efter pilotinterviewene i samarbejde med min vejleder Annie Høgh, der har erfaring som interviewer. Desuden er interviewguiden løbende blevet tilpasset under hele interview forløbet, når det blev skønnet nødvendigt.

De interview som er anvendt i analysen har fundet sted, efter informanternes valg, på deres arbejdspladser og i to tilfælde i et lokale på Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljøforskning (NFA). Optagelserne er under hele processen blevet opbevaret sikkert og utilgængeligt for uvedkommende (Kvale 2005). De enkelte interview blev aftalt per telefon, og blev foretaget henover sommeren 2007. Interviewene er foretaget enkeltvis af studiets forfatter selv, og har varet mellem en og en halv og to timer.

Pilotinterviewene og de øvrige seks interview er optaget digitalt og transskriberet verbatim af forfatteren selv. Transskriberingen tog uforholdsmæssig lang tid grundet forfatterens begrænsede evner ved et tastatur og udgør omkring 200 skrevne sider. Sammen med de digitale indspilninger er transskriptionerne anvendt til den nærmere analyse. Således er en analyse metode anvendt, som i høj grad er styret af de data der er indsamlet (Strauss & Corbin 1998, Harder 1993, Holm & Schmidt 2001).

Analyseproces

Den terminologi, der er udviklet indenfor GT er vanskelig at overskue, da såvel Glaser og Strauss, som deres efterfølgere anvender termene på forskellig måde i tidlige og senere skrifter (Guvå & Hylander 2005). Analysen er hovedsagligt foretaget af forskeren selv, men i samarbejde med vejleder Ina Borup, der har forskningserfaring med metoden. De metoder som tilsammen udgør GT er: *Teoretisk udvælgelse, kodning, komparation og konceptualisering* (Guvå & Hylander 2005).

Teoretisk udvælgelse

Data er teoretisk udvalgt, hvilket indebærer at udvælgelse af data er foretaget bevidst og successivt, med det formål at få optimal information omkring problemstillingen. Problemstillingen er blevet præciseret undervejs i forskningsprocessen. I begyndelsen har udvælgelsen været åben, derefter er den blevet mere strategisk med det formål at skabe en maksimal variation, for til sidst at blive mere og mere selektiv for at forankre kerneprocessen. Formålet har været at udforske sociale hændelsesforløb, og ikke de enkelte individer. Data er derfor relaterede til de sociale handlinger og/eller sociale processer, som undersøges. Aspekter af fænomenet diskrimination på grund af seksuel orientering har været i fokus. I udvælgelsen er kompleksiteten i det undersøgte fænomen fanget, ved at studere fænomenet i sin naturlige sammenhæng på en mandsdomineret arbejdsplads i Danmark (Guvå & Hylander 2005).

Interview er anvendt som indsamlingsmetode og data er på denne måde blevet skabt i en dialog mellem intervieweren og informanten, og har sammen med den efterfølgende transskribering, udgjort en social konstruktion. Der er arbejdet ud fra en spørgeramme i form af en interviewguide, og på denne måde er rammerne for samtalen på forhånd sat, men har forholdt sig interaktionistisk til empirien. Hvilket har betydet at de idéer, som er opstået undervejs gennem kodning og komparation har tilpasset spørgsmålene, så de

har rettet sig mod de antagelser, som er vokset frem. Undervejs i interviewprocessen er der fundet frem til informanternes hovedspørgsmål eller hovedproblem, og det har været styrende for den videre udvælgelse. Mængden af indsamlet datamaterialet blev ikke fra starten fastlagt, men er fortsat indtil nye data ikke længere tilførte noget væsentligt (Holm & Schmidt 2001, Guvå & Hylander 2005).

Kodning

Kodningen af alle interviewene er foretaget løbende, men fortrinsvis efter at alle interview var transskriberet. Kodningen er foregået som en induktiv proces, hvor der er stillet spørgsmål til data, om hvad de har kunnet sige om det undersøgte. Hvad er det for hændelser som beskrives, og hvilke sociale handlinger eller interaktive mellem menneskelige processer kan tydes. Disse hændelser og handlinger er så blevet kodet (givet benævnelser) og dermed tildelt betydningsindhold (Guvå & Hylander 2005).

Der findes tre forskellige former for kodning: *åben kodning* (open coding), *aksial kodning* (axial coding), og *selektive kodning* (selective coding). Principielt er disse tre former for kodning adskilte processer, men i virkeligheden såvel som i dette studie er alle tre former for kodning foregået sideløbende frem og tilbage mellem de forskellige niveauer under dataanalysen (Holm & Schmidt 2001).

Åben kodning

For at opnå en grundlæggende fortrolighed med interviewene startede forskeren med at gennemlytte og gennemlæse interviewene ét for ét. Derefter blev interviewteksten gennemgået linie for linie, i enkelte tilfælde ord for ord eller ud fra større meningsenheder og tildelt koder, som herefter blev kategoriseret. Koder eller indikatorer er udsagn, der kan udgøres af et enkelt ord eller af en eller flere sætninger i rådata. For at tydeliggøre en hændelse eller et hændelsesforløb af interesse i data i dette studie, er ord eller sætninger, som informanterne selv anvender eller som anvendes i miljøet anvendt, såkaldte *in vivo*-koder. Mere teoretiske ord eller sætninger, der er hentet fra den kundskab, som findes på området, såkaldte *in vitro*-koder er ligeledes anvendt. Glaser og Strauss skelner mellem substantive koder og teoretiske koder. Hvor de substantive koder vokser frem fra materialet, og de teoretiske koder ofte udgøres af mere abstrakte termer eller grafiske figurer eller matrixer (Guvå & Hylander 2005). Når kodningen er gået i stå har en anvendelse af klassiske hv-spørgsmål fundet sted. Forskeren har eksempelvis taget et ukodet tekststykke og spurgt: Hvem? Hvor? Hvornår? Hvad? Hvordan? Hvorfor? Og hvor meget?

Data med samme koder er undervejs blevet sammenholdt for at se om de nu virkelig dækkede samme begreb, og data med forskellig koder er blevet sammenholdt for at se om de nu virkelig havde forskellig indhold. De enkelte koder med tilhørende data blev efterhånden henført til større overordnede emnekategorier, som hver havde et sæt egenskaber og dimensioner (Holm & Schmidt 2001).

Aksial kodning

Emnekategoriene blev herefter forsøgt indplaceret i en arbejdsmodel med omdrejningspunkt omkring fænomenet seksuel orienterings diskrimination. Det vil sige begivenheder eller forhold der har kunnet lede til fænomenets udvikling eller opståen. En specifik samling af egenskaber og tilhørende dimensioner, som tilhører fænomenet, og som påvirker interaktions- og handlingsstrategierne i en bredere strukturel kontekst, hvori fænomenet forekommer, og hvori eventuelle handlinger skal udføres i. Handlinger og samhandlinger, som fænomenet udløser (herunder manglende handling) og resultaterne af de handlinger som fænomenet frembragte. Under denne del af kodningen er der fremvokset hypoteser om sammenhængen mellem de forskellige emne kategorier og efterfølgende har forskeren derefter set om disse sammenhænge også kunne findes i data (Holm & Schmidt 2001).

Selektiv kodning

I denne del af processen er en kernekategori vokset frem på baggrund af resultaterne af den åbne og aksiale kodning, samt forskerens teoretiske overvejelser undervejs i analyseprocessen. Da kerne kategorien var vokset frem, anvendte forskeren i princippet samme procedurer som i aksial kodning til at klarlægge kerne kategoriens relation til de øvrige emne kategorier. Relationerne blev valideret mod data, og det blev ligeledes kontrolleret at alle centrale emne kategorier eller hovedkategorier var fuldt udviklede med hensyn til egenskaber og dimensioner (Holm & Schmidt 2001). På denne måde er det sikret at kernevariablen er varierende og variations rig og ofte forekommende i data, og har dermed potentiale til at kunne have forklaringsværdi, også i andre uprøvede sammenhænge (Glaser 1978). Forskeren har først beskrevet hændelsesforløbet og derefter med begrebslige termer kernevariablen, og har dermed skabt en analytisk fortælling om fænomenet, ifølge Strauss og Corbin (1990).

Komparation

Idéerne om hvordan materialet kunne ordnes, er opstået under kodningen og er blevet efterprøvet ved hjælp af løbende sammenlignende analyse. Denne sammenlignende analyse eller komparation er således blevet foretaget parallelt med kodningen. Ved en såkaldt analytisk deduktion (Guvå & Hylander 2005) har forskeren gået tilbage til rådata og sammenlignet dem med den kodenøgle, som kontinuerligt er vokset frem.

De nyopståede indikatorer er blevet sammenlignet med de allerede kodede indikatorer, ved at forskeren spurgte sig selv om disse udsagn eller observationer kunne være indikatorer på de samme hændelsesforløb. Desuden har forskeren set på hvilke indikatorer, der hænger sammen og hvordan. Ved disse gentagne sammenligninger er idéer til hvordan indikatorerne har kunnet samles i kategorier opstået. Derudfra er de forskellige kategorier efterfølgende blevet kodet (Guvå & Hylander 2005). Disse kodede kategorier har i begyndelsen udgjort en slags emne kategorier, hovedkategorier, eller paraplybegreber (Hallberg 1994), som har skabt forstadierne til dynamiske mere og mere abstrakte begreber.

Konceptualisering

Det fjerde nøglebegreb i den teorigenerende og teoriforankrende forskningsstrategi er konceptualisering. Vigtigheden af dette moment er til stadighed blevet fremhævet at frem for alt Glaser, som skelner mellem en beskrivende sortering (descriptive sorting) og en begrebsmæssig sortering (conceptual sorting) (Glaser 1978). Såvel Glaser (1978) som Strauss og Corbin (1990) understreger en teoretisk skabelsesproces.

Analyseprocessen er indledt med udvælgelse, derefter kodning og komparation, for så at vende tilbage til den teoretiske udvælgelse ud fra en modificeret problemstilling, som er fremkommet via konceptualiseringen. Forskningsprocessen har således mange gange skiftet mellem kodning og komparation, før en ny udvælgelse er blevet foretaget. Teoretiske notater, hvori konceptualiseringen er dokumenteret har udgjort en rød tråd gennem hele processen og har hjulpet til med at holde kursen. Analysen er foregået i en matrix, hvor flere operationer er foregået samtidigt (Hallberg 1994). En cirkulær og spirallignende proces i tre forskellige faser: *Åben kodning, aksial kodning og selektiv kodning*. Faserne er vendt tilbage på et højere niveau for hver ny omgang og hver fase har indeholdt, *teoretisk udvælgelse, kodning, komparation og konceptualisering* og har samtidigt optrådt i en konstant vekselvirkning med hinanden (Guvå & Hylander 2005).

For at vise spændvidden, frodigheden og kompleksiteten i datamaterialet er de informant citater, som er fundet mest typiske, ekstreme eller illustrative anvendt. Informanten er anonymiseret, på den måde at personnavne og geografiske angivelser er ændret eller udeladt, og for læsevenligheds skyld er citaterne redigeret (Holm & Schmidt 2001).

Etiske aspekter

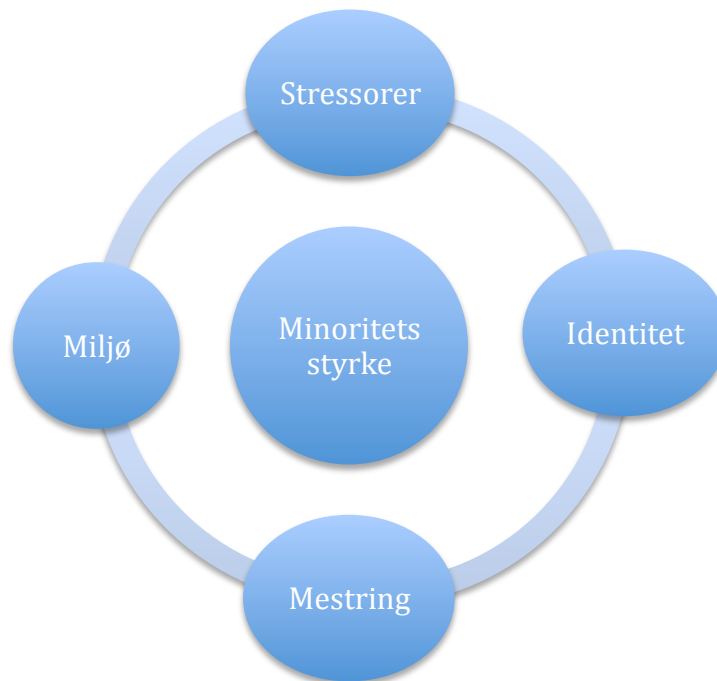
Interviewpersonerne er informeret om, hvordan data opbevares, analyseres og formidles, samt hvilket formål projektet har. Det er blevet understreget, at den interviewede deltager frivilligt og på ethvert tidspunkt kan trække sig ud af undersøgelsen. De interviewede er sikret anonymitet, og muligheden for efterfølgende at kunne drøfte sine oplevelser. Interviewene er efter deres valg blevet foretaget på interviewpersonernes arbejdsplads og i to tilfælde på Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljøforskning. Projektet er godkendt af datatilsynet og Den Videnskabs etiske Komité.

Resultat

I dette afsnit gøres rede for studiets resultater, i form af en skriftlig fremstilling eller fortælling. I afsnittet indledes med at præsenterer den minoritetsstyrke model som udkrystalliserede sig på baggrund af resultaterne og som illustrerer kerneprocessen. Herefter er analyseprocessen og udviklingen frem til kernekategorien billedliggjort. Endelig beskrives modellens kernekategori, hovedkategorierne og de tilhørende subkategorier, samt kategoriernes indbyrdes sammenhæng.

Minoritetsstyrke model

I analysen af data har det været muligt at identificere en kernekategori og fire hovedkategorier, som tilsammen udgør kerneprocessen (Figur 1).

Figur 1: Minoritetsstyrke model med tilhørende hovedkategorier.

Modellen illustrerer kernekategorien minoritetsstyrkes centrale placering i processen og sammenhængen med hovedkategorierne, samt den indbyrdes sammenhæng mellem hovedkategorierne: *Stressorer*, *identifikation*, *mestring* og *miljø*. Beskrivelsen af de enkelte kategorier og sammenhængen mellem dem bliver uddybet nedenfor. Repræsentative typiske, ekstreme eller illustrative citater fra interviewene er anvendt for at dokumentere kategoriernes udspring fra de oprindelige data.

Studiets kernekategori: Minoritetsstyrke

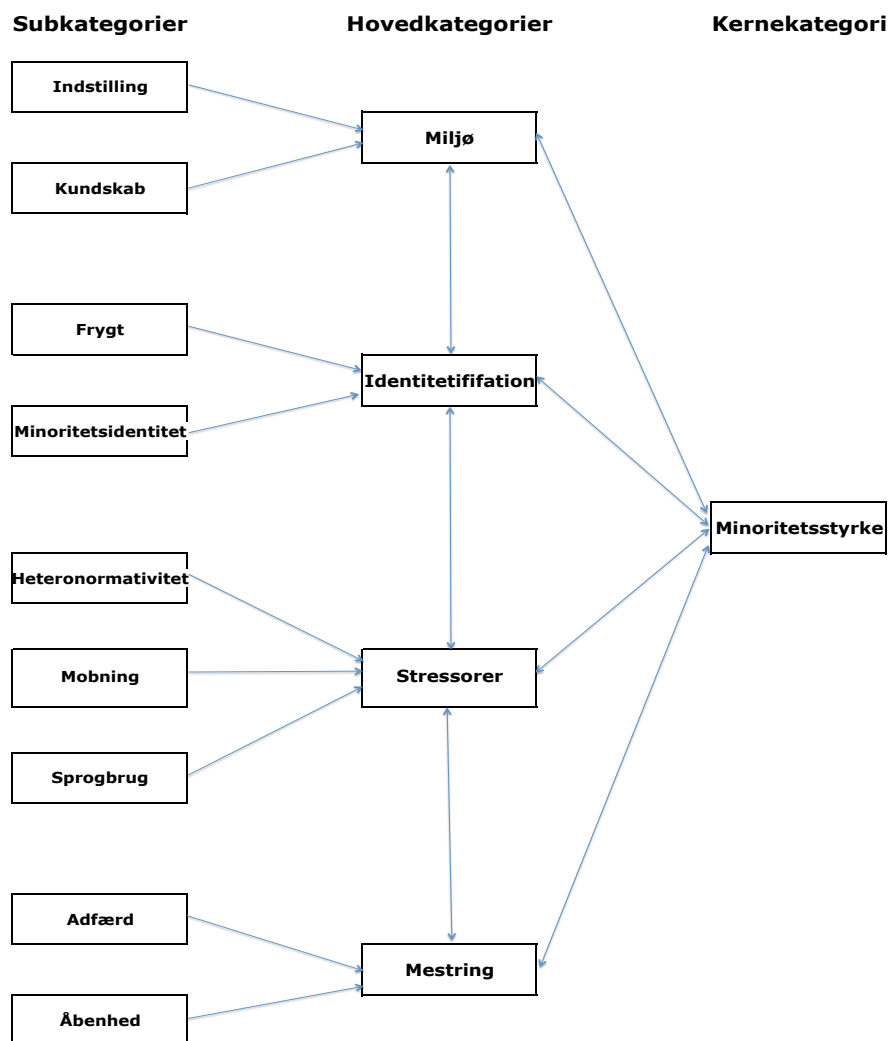
Kernekategorien *minoritetsstyrke* er vokset frem fra hovedkategorierne, som indeholder elementer af de tilhørende subkategorier. *Minoritetsstyrke* er et udtryk for en livslang proces, som den enkelte homoseksuelle er i, specielt fra det øjeblik, han erkender tilhørsforholdet til minoriteten. *Minoritetsstyrke* betegner en proces som den enkelte, tilhørende en minoritet, gennemgår for at mestre en vanskelig livssituation, og som på trods af vanskelige omstændigheder afstedkommer en opbyggelse eller understøttelse af den enkeltes personlige kraft. *Minoritetsstyrken* er således en forudsætning for den enkelte homoseksuelles mestringsevne og betegner den proces, som den enkelte gennemgår for at mestre en vanskelig livssituation. Den er dog mere end bare et udtryk for den enkelte homoseksuelle mands mestringsevne, da den samtidigt indeholder den menneskelige kraft som den enkelte homoseksuelle mand er i besiddelse af, og alt det han formår at gøre for at opnå et godt og sundt liv. Derudover omfatter *minoritetsstyrke* de oplevelser eller *stressorer*, som han har erfaret og til stadighed erfarer fra omgivelserne i *miljøet*, i denne sammenhæng arbejdspladsen, og hans reaktioner og handlingsformåen ud fra dette.

Resultaterne viste at kulturen i forsvaret virker ekskluderende og kræver stor styrke af dem, som ikke lever op til de traditionelle hegemoniske stereotype maskuline værdier. Studiet viste desuden at de fleste homoseksuelle mænd venter med at være åbne omkring deres seksuelle orientering på arbejdspladsen og i forsvaret, til efter de har gennemført deres grunduddannelse, fordi de inden ikke besidder den styrke, det kræver. Resultaterne viste desuden at konsekvenserne af ikke at tilpasse sig og have styrke til at være åben omkring sin seksualitet kan lede til mobning.

Kernekategorien *minoritetsstyrke*, har sit udspring fra de fire hovedkategorier: *Stressorer, identifikation, mestring og miljø*.

Studiets hoved- og subkategorier

Figur 2 herunder illustrerer analyseprocessen, og udviklingen frem til kernekategorien der voksede frem fra hovedkategorierne og de tilhørende subkategorier. Følgende vil hovedkategorierne og de tilhørende subkategorier blive præsenteret.

Figur 2: Analyseprocessen: Kernekategori; hovedkategorier og tilhørende subkategorier.

Hovedkategorien: Stressorer

Forskellige forhold i miljøet leder til udsættelse for *stressorer*, eksempelvis generelle *stressorer*, som at miste sit job eller en nær pårørendes død, men der er også *stressorer* som er specifikke for mennesker der tilhører minoritetsgrupper. Disse minoritetsstressorer (jævnfør Meyer 1995) er nært knyttet til andre generelle forhold i miljøet, og sammen bestemmer disse forskellige faktorer homoseksuelle mænds udsathed i forhold til stress og mestringsressourcer. Da minoritetsstress processerne desuden involverer selvopfattelse og selverkendelse, så er disse processer nært knyttet til den enkelte homoseksuelle mand.

Den enkelte homoseksuelle mands erfaringer med fordomsfulde og diskriminerende oplevelser på baggrund af seksuel orientering, kan føre til en skærpet opmærksomhed på fænomenet, forventning om afvisning, hemmeligholdelse, fortælle og internaliseret homofobi. Hovedkategorien viste at mediernes ensidige stereotype fremstilling af homoseksuelle leder til misforståede opfattelser og forvirring. Resultaterne viser desuden at disse stereotype kønsrolleforestillinger bliver introduceret og statueret i forsvaret. Studiet viste desuden at afvæbnende humor og indforståethed, gør det vanskeligt at sige fra over for diskrimineringen, uden dermed at risikere at blive stemplet som snerpet og humor forladt.

Hovedkategorien *stressorer* består af tre subkategorier: *Heteronormativitet*, *mobning* og *sprogbrug*.

Subkategorien: Heteronormativitet

Subkategorien *heteronormativitet* handler om stereotype kønsrolleforestillinger, som leder til fordomsfuld adfærd over for homoseksuelle på arbejdspladsen. Resultaterne viste at heteronormative forestillinger er generelt forekommende, og forestillingerne gør blandt andet, at der er en forventning om at kunne identificere homoseksuelle ud fra udseendet.

Citat: "(...) Det er jo udgangspunktet, (...), at folk de regner med, at man er heteroseksuel (...) det regnede de godt nok ikke med (...) fordi sådan en lignede jeg ikke... og ja altså, det kan man trække lidt på skulderen og smile lidt af (...) det er jo meget, de her stereotyper folk de har (...)".

Resultaterne viste desuden at bedre kendskab og mere *åbenhed* og synlighed omkring homoseksuel orientering betyder at heteroseksuelle kolleger får et bredere syn på homoseksuelle.

Citat: "(...) jeg er sikker på at de kolleger der kender mig og ved at jeg er homo (...) de har da et bredere syn på homoseksuelle, end bare lige de her stereotyper (...)".

Subkategorien: Mobning

Mobning i denne sammenhæng handler om en adfærd i det danske forsvaret, som informanterne har erfaret og som er diskriminerende over for homoseksuelle mænd. Resultaterne viste at *mobning* på grund af seksuel orientering er forekommet i forsvaret.

Citat: "(...) det var (...) to værnepligtige, som på et tidspunkt blev mobbet så meget... altså de ville ikke gå i bad med dem (...) det er jo klart, at de så var meget uden for (...) de var rigtig kede af det faktisk de to værnepligtige. (...) jeg har faktisk mødt den ene af dem et par gange efter, og han kan stadigvæk huske episoderne (...)".

Subkategorien viste desuden at diskriminerende og nedsættende kommentarer vedrørende seksuel orientering og undgåelse i sociale sammenhænge forekommer på arbejdspladsen i forsvaret.

Subkategorien viste også hvordan bagtalelse og stereotype forestillinger kan komme til at gå udover utilsigtede.

Citat: "(...) der kom en ny ung (...) og der havde de (...) sagt, at nu skulle han passe på fordi der var én på arbejdspladsen der var bøsse, men de satte ikke navn på (...) han havde så udset sig én, som ham mente det var (...) én med overskæg og briller (...) så der kan det også komme til at gå ud over uskyldige (...)".

Desuden aktualiseres seksuel orientering ifølge resultaterne uden grund på en diskriminerende måde.

Subkategorien: Sprogbrug

Sprogbrug handler om den omgangstone eller jargon der er vedrørende homoseksuelle mænd i forsvaret. Omgangstone eller jargonen kan være bevidst eller ubevidst. Alt efter bevidstheden om, at der er en homoseksuel til stede eller ej, og alt efter hvilke bevidste eller ubevidste hensigter, der er med den. Subkategorien viste at nedsættende omtale af og vittigheder om homoseksuelle mænd er almindeligt forekommende blandt heteroseksuelle.

Citat: "(...) det er jo typisk en jargon nogen anvender (...) det er jo typisk at homo jokes er jo nok almindelige blandt heteroseksuelle (...)".

Omgangstone kan svinge fra godmodigt drilleri og vittigheder om homoseksuelle til rå mandejargon, nedsættende omtale og bagtalelse af homoseksuelle.

Subkategorien viste hvordan afvisende kropssprog også kan bruges, for at vise afstand til homoseksuelle og om forskellene mellem værnepligtige og faste folks måde at give udtryk for denne usympati.

Citat: "(...) man kan godt mærke på dem, at det ikke er noget man kan lide, men det er ikke noget man snakker om, og det tror jeg er fordi, det er faste folk. Hvorimod (...) hvis det er værnepligtige (...) ville de nok have en tendens til at snakke lidt mere hårdt, sådan lidt mere åbent til hinanden (...)".

Uvidenhed og misforstået hensyn viste resultaterne kan lede til bagtalelse og udelukkelse af fællesskabet.

I følge subkategorien spejler sprogbruget i hæren en negativ associering af homoseksuelle tilhørsforhold.

Resultaterne viste desuden at "bøsse" er et almindeligt anvendt skældsord i forsvaret. Af nogle betragtes anvendelsen, som en uundgåelig del af sproget specielt blandt mænd. I forlængelse af dette anses det for umuligt at gøre noget for at ændre dette sprogbrug. Nogle, også homoseksuelle, mener derfor, at det er homoseksuelles eget problem, hvis de føler sig ramt. Subkategorien viste desuden at heteroseksuelle mænd, på grund af en utilfredsstillende maskulinitetsfølelse, kan have et behov for at fremhæve sig selv og deres maskulinitet. En måde at gøre dette på er ved at nedgøre homoseksuelle mænd.

Hovedkategorien: Identifikation

Et vigtigt aspekt i de miljømæssige forhold er personens identitet, i denne sammenhæng, det at være homoseksuel mand. Med *identifikation* menes her den enkelte informants afklarethed i forhold til sin seksuelle orientering, hvor erfaringer og personlighed har en afgørende rolle. De karakteristika som karakteriserer *identifikationen* kan enten forstærke eller formindske stressens indflydelse. Eksempelvis kan *stressorerne* betydning have en større indflydelse på helbredet når den homoseksuelle identitet er tydelig, end når den er sekundær i forhold til en persons definition af sig selv. En eksponering af stereotype opfattelser af hvad en homoseksuel mand er, viser resultaterne kan opfattes som problematisk for homoseksuelle, som ikke er åbne. Desuden peges der på at stereotype opfattelser også kan lede til at heteroseksuelle mænd fejlagtigt opfattes som værende homoseksuelle.

Omvendt kan en homoseksuel identitet også blive en kilde til styrke, når den bliver associeret med muligheden for at skabe sociale forbindelser, social støtte og mestringsformåen, som kan være medvirkende til at forbedre stressens indflydelse. På trods af at nogen homoseksuelle vælger ikke at være åbne om deres seksuelle orientering, eller at det ikke umiddelbart kan ses, så er der en interesse for at kunne identificere homoseksuelle både fra heteroseksuelle og homoseksuelle side. Nogen heteroseksuelle og homoseksuelle antager sågar, med mere eller mindre ironisk distance, at nogen har en særlig evne til at kunne identificere homoseksuelle, uanset om de er åbne eller ej. Denne særlige evne kaldes at have en gaydar. Altså en forestilling om at nogen skulle være i besiddelse af en evne der kan sammenlignes med at anvende en fiktiv radar, som ville kunne identificere homoseksuelle på afstand, uanset om han eller hun er åben om sin seksualitet eller ej.

Hovedkategorien identifikation består af to subkategorier: *Frygt* og *minoritetsidentitet*.

Subkategorien: Frygt

Subkategorien viste at heteronormative opfattelser kan lede til at omgivelserne kan opfatte homoseksuelle mænd som grænseoverskridende og provokerende ved deres blotte tilstedeværelse, eller hvis de irttesætter fejlagtige antagelser vedrørende deres seksualitet. Desuden viste resultaterne at en kønsoverskridende adfærd for nogen virker skræmmende.

Bag subkategorien *frygt* ligger en bekymring og angst for ikke, som homoseksuel mand at blive accepteret for den han er, både i samfundet generelt men også på arbejdspladsen. Denne bekymring leder til en række forskellige handlemønstre eller

strategier for at håndtere arbejdssituationen. Daglige situationer som er styret af bekymring eller angst.

Resultaterne viste at denne angst ikke bare gør sig gældende i forvaret, men også i samfundet generelt.

Citat: "(...) der er mange som der ikke tør stå ved deres seksualitet i forsvaret (...), men det tror jeg da i lige så høj grad gør sig gældende i resten af samfundet (...). Fordi hvordan man end vender og drejer det, så er der jo ikke i samfundet generelt, en fuldstændig accept af det at være homoseksuel (...), og det er måske også meget godt (...) at skulle have lidt at kæmpe for og kæmpe i mod og skulle stå sammen om (...)".

Resultaterne viste også at angsten for at miste respekt betyder at homoseksuelle i nogle situationer vælger ikke at være fuldt åbne omkring deres seksualitet på arbejdspladsen.

Citat: "(...) Han er sprunget ud og han er åben om det sådan ud ad til, men ikke i Forsvaret. (...). Det kan godt være, at det er lidt det samme, som jeg havde det dengang, at folk mister respekten (...) bange for at folk ikke vil se ens kvalifikationer og kompetence og væremåde, men se på at han er homoseksuel. Jeg tror (...) at det er et generelt træk, hvis folk ikke er åbne om det, har jeg på fornemmelsen".

Desuden viste resultaterne at homoseksuelle mænd i overordnede stillinger kan frygte at miste deres autoritet.

Subkategorien: Minoritetsidentiteten

Minoritetsidentitet og miljømæssige faktorer er nært knyttet til hinanden, sammen med andre forhold i personens miljø så som *stressorer*. *Minoritetsidentitet* er dog ikke kun kilde til stress, men er også samtidigt en vigtig modifikator i stress processen.

Resultaterne peger på at når homoseksuelle mænd synligt gør op med kønsstereotype opfattelser, kan det lede til erhvervsvalg, som er snævert begrænset til traditionelle kvindedominerede fag.

Minoritetsidentiteten indgår i et hierarkisk system hvor den enkelte får forskellig status eksempelvis alt efter om de er alene eller i parforhold, aleneboende, samboende eller i registreret partnerskab og ofte leder minoritetsstatus til en personlig *identifikation* med den pågældende minoritet.

Citat: " Hvis man skal tage rent procentuelt (...) så opfører bøsser sig da mere bøsset end heteroseksuelle gør [Griner]. Sådan skulle det da også gerne være (...)".

Resultaterne viste at en identifikation med den homoseksuelle minoritetsgruppe kan føre til yderligere *stressorer*, hvis identifikationen er relateret til den enkeltes opfattelse af dem selv som en stigmatiseret og devalueret minoritet.

Resultaterne viste at heteronormative antagelser kan være problematiske, og på samme tid kan opleves befriende selv om antagelserne benyttes til at skjule seksualiteten.

Citat: "(...) jeg må da personligt indrømme, at det at få ring på var lidt hen af vejen en lettelse, fordi (...) ofte bliver det bragt ind i forskellige sammenhænge af social karakter, hvor der typisk skabes kontakter; også potentielle ægteskabelige kontakter (...) så er det da i hvert fald på det rene, og så kan de jo spørge ind til, hvad ens kone eller mand laver (...) og så kan man jo sige hvad man har lyst til (...). Uden ring kan du simulere single".

Hovedkategorien: Mestring

Hovedkategorien *mestring* indeholder hvordan homoseksuelle mænd møder *stressorerne* fra omgivelserne og hvordan de mobiliserer ressourcerne for at håndterer dem. Hovedkategorien viste at der er et udtalt behov for ikke at blive opfattet som sart eller offer, og at der i forsvaret er en opfattelse af at politikken vedrørende kønskrænkende adfærd er tilstrækkelig til også at dække diskrimination på baggrund af seksuel orientering, og blandt informanterne var der en stor loyalitet på dette område overfor arbejdspladsen.

Kollegers heteronormative antagelser betyder at seksualitet bliver aktualiseret i daglige situationer, hvor den homoseksuelle ikke selv ønsker det. Som følge af det undviger homoseksuelle mænd i nogle sociale situationer på arbejdspladsen at fortælle sandheden, og omtaler derfor bevidst partneren kønsneutralt. Hvilke besværliggør yderligere en ellers naturlig forekommende samtale på arbejdspladsen vedrørende privatlivet. Derudover viser resultaterne at det bliver vanskeligt, hvis den homoseksuelle venter for længe med at korrigere eller fortælle sandheden om sit privatliv. Hvis den heteronormative antagelse ikke korrigeres, eller hvis den homoseksuelle mand, direkte adspurgt, lyver om sin seksualitet eller holder den hemmelig, kan det udgøre en alvorlig sikkerhedsrisiko i forsvaret, da vedkommende derved kan blive mål for afpresning.

Hovedkategorien *mestring* består desuden af to subkategorier: *Adfærd* og *åbenhed*, som beskrives nærmere i det følgende.

Subkategorien: Adfærd

Med *adfærd* menes i denne sammenhæng det handlingsmønster, informanterne udviser, eller som de beskriver, andre homoseksuelle udviser på arbejdspladsen, i forbindelse med diskriminerende erfaringer fra omgivelserne. Der findes en række måder at tackle penible situationer, hvor seksualiteten aktualiseres i hverdagen. Håndteringen kan variere ud fra sammenhængen og kan svinge fra mere eller mindre tydelig grænsesætning, opfordring til dialog, passiv eller aktiv tilpasning og til undvigelse og undgåelse af de diskriminerende situationer.

Subkategorien viste at de fleste homoseksuelle mænd siger fra når "bøsse" bliver anvendt som skældsord.

Citat: "Altså, jeg syntes at når man bruger ordet bøsse, (...), hvis man bruger det som skældsord, som noget generelt, fordi at folk har båret sig dumt ad, eller fordi folk har gjort et eller andet negativt, (...) altså så er jeg begyndt at rette folk, det gider jeg ikke høre på".

Subkategorien viser også at homoseksuelle mænd undlader at korrigere kollegers fejlagtige antagelser for ikke at føler sig udstillet.

Citat: "(...) hvis (...) der er kommet en ny en og han siger, nå hvordan har konen det, der hjemme (...). Nå ja så lader jeg dem blive i troen altså. Det er ikke sådan at jeg gider stille mig selv til skue altid".

Subkategorien: Åbenhed

Subkategorien *åbenhed* handler i denne sammenhæng, dels om informanternes egen tilbøjelighed til at fortælle om, eller på anden måde, synliggøre deres seksuelle identitet. Dels omgivelserne, i denne sammenhæng arbejdspladsens tilbøjelighed til, at sætte ord på eller på anden måde synliggøre homoseksualitet og fænomenet diskriminering på grund af seksuel orientering på arbejdspladsen.

Den heteronormative antagelse at alle som udgangspunkt er heteroseksuelle, sætter ikke-heteroseksuelle i dagligdags sociale situationer, hvor de bliver tvunget til at overveje om de vil være åbne eller ej.

Citat: "(...) nu siger de for hundrede og syttende gang skal du hjem til lille-mor ik' (...), så siger man, nej jeg skal hjem til min mand (...). Nogen de klapper så helt i, og andre de vender så tilbage, når de lige er kommet sig over meldingen (...). Nogen gange altså - åh nej, det må vente til en dag, når du har hørt rygterne (...)"

Der findes en mængde forskellige udtryk og termer, som bliver brugt i sammenhæng med ikke-heteroseksuelle og graden af åbenhed omkring deres seksuelle orientering, eksempelvis "at springe ud", "at være i skabet", "at komme ud", "at leve skjult" "at være åben". Begreberne "at springe ud" og "at være i skabet" bruges primært i et homoseksuelt miljø. Begrebet "at springe ud" har to centrale aspekter et indre og et ydre. Dels kan det beskrive at den homoseksuelle selv erkender sin erotiske og eller følelsesmæssige dragning mod personer af det samme køn, og dels kan det sigte mod at beskrive det, at den ikke-heteroseksuelle "springer ud" overfor sine omgivelser, det vil sige gør sin seksuelle orientering kendt for andre personer. Begrebet kan også anvendes så det dækker begge disse aspekter samtidigt. Uanset hvordan begrebet anvendes viste subkategorien at, det at springe ud er vanskeligt hver gang det sker.

Citat: "(...) da jeg sprang ud som bøsse, det var jo også et ret stort skridt, det er det jo altid at springe ud (...)"

Åbenhed skal ikke forstås som noget bestående, men som en handling der for at virke efter hensigten skal udføres igen og igen i forskellige sociale situationer, hvor seksuel orientering bliver aktualiseret. *Åbenheden* kan derfor ikke overføres fra en situation til en anden. *Åbenhedens* karakter er altså af en vis repetitiv karakter, og kan variere fra situation til situation. Denne åbenhed kan ses på en frem og tilbage glidende skala gående fra fuldstændig *åbenhed* i den ene ende, glidende over i en selektiv *åbenhed* for at bevæge sig over i en fuldstændig lukkethed i skalaens anden ende. Denne *åbenhed* på en glidende skala praktiseres dagligt og gennem hele livet både i privatlivet overfor

familie venner og nye bekendtskaber og på arbejdspladsen overfor kolleger, ledelse, offentligheden og nye medarbejdere i forbindelse med arbejdet.

Hovedkategorien: Miljø

Hovedkategorien *miljø* omfatter generelle miljømæssige faktorer, så som eksempelvis socioøkonomiske forhold, uddannelsesniveau og arbejdsmiljø.

Studiet viste at størstedelen af informanterne levede sammen med en partner, tre af dem havde indgået registreret partnerskab og to havde ingen partner, hvoraf den ene boede sammen med en ven, og de var alle veluddannede. Resultaterne viste at forekomsten af diskrimination og mobning på baggrund af seksuel orientering kan udover i forsvaret også forekomme på andre mandsdominerede arbejdspladser og kan have en sammenhæng med uddannelsesniveauet. Ansvar for diskrimineringen lægges i høj grad på den homoseksuelle selv, og informanterne tager i høj grad dette ansvar på sig. Alle informanterne arbejdede på mellemleder- eller lederniveau eller var under lederuddannelse. To personer var politisk engagerede i en medlemsforening for homoseksuelle.

Forskellige forhold i kulturen kan medføre fordele og ulemper i forhold til opnåelse og opbyggelse af minoritetsstyrken. Eksempelvis har støtte og opbakning fra de nærmeste omgivelser familie, venner og kolleger en afgørende betydning. Det kræver en del at være homoseksuel mand i forsvaret blandt primært heteroseksuelle mænd. Mange homoseksuelle forsøger på forhånd at undgå at komme i forsvaret, fordi de har et indtryk af at ville møde uforståenhed og fordomme omkring deres seksualitet.

Hovedkategorien viste at arbejdspladsen bør have personalepolitik på området, som skal bakkes op af alle, og at arbejdspladsens øvrige kolleger skal være væsentlige bedre til at slå ned på krænkende kommentarer. Desuden er det vigtigt, hvis krænkende adfærd på arbejdspladsen forekommer, at det bliver diskuteret åbent. Opbakning fra arbejdspladsen i form af en åben dialog vedrørende personalepolitik, som eksplicit inkluderer diskrimination på baggrund af seksuel orientering viste sig, i resultaterne, at være et konkret eksempel på at vise, at alle er velkomne på arbejdspladsen uanset seksualitet. Resultaterne viste desuden at forsvaret og andre mandsdominerede arbejdspladser har gjort en indsats for at rekruttere andre minoritetsgrupper, og at et tilsvarende initiativ i forhold til homoseksuel savnes.

Hovedkategorien *miljø* består af to subkategorier: *Indstilling* og *kundskab*.

Subkategorien: Indstilling

Subkategorien *indstilling* handler i denne sammenhæng om hvordan omgivelserne og arbejdsmiljøets på forskellige måder giver udtryk for holdninger til homoseksuelle mænd og diskrimination på grund af seksuel orientering. Holdninger der, i arbejdspladskulturen og på mange andre arenaer i samfundet, kan svinge fra hensyn, forskellighed, mangfoldighed, accept, ansvar, støtte og opbakning til almen skepsis og afsky. Der er en sammenhæng mellem mangfoldighed og accept på den måde, at jo større mangfoldighed der er i det omgivende miljø, desto lettere bliver vilkårene for accepten af homoseksuelle og andre minoriteter.

Subkategorien viste en modstand mod positiv særbehandling over for homoseksuelle. Resultaterne viste en manglende tro på at forbud mod at gøre grin med bøsser vil hjælpe, men at det er mentaliteten over for homoseksuelle i hele samfundet, der skal ændres.

Citat: "(...) jeg går ikke ind for at man skal forbyde, at man kan gøre grin med bøsser (...). Så længe det sker på en sober (...) måde (...) når der ikke er nogen bøsser til stede (...). Det eneste er, at man kan (...) forsøge at ændre mentaliteten hos folk (...). Det er jo hele samfundet der (...) er på den måde (...) det er vel også en af grundene til (...) at der er så få bøsser, (...) der er i forsvaret. Det er vel det, at man tror at det er en umulighed, og jeg kan godt forstå at man får det indtryk (...), men ja, jeg sidder og er beviset på at det er det ikke (...)"

Desuden viste resultaterne at en åben indstilling omkring seksuel orientering på arbejdspladsen har afgørende betydning.

Citat: "(...) der er en forbavsende stor åbenhed omkring det, syntes jeg og det sætter jeg utrolig stor pris på, og hvis den ikke var til stede (...) så tror jeg alvorligt at jeg ville overveje at finde et andet sted at arbejde"

Subkategorien: Kundskab

Subkategorien *kundskab* handler om kulturens holdninger til homoseksuelle mænd, som grunder sig i kendskab og fortrolighed med den homoseksuelle subkultur, der er anderledes end den dominerende majoritets kultur. Disse holdninger kan omfatte fra manglende til ingen kendskab.

Resultaterne viste at en åben fremtræden medvirker til at kunne identificere homoseksuelle, og udvider på denne måde kendskabet til homoseksualitet og skaber baggrund for at bearbejde og eventuelt helt fjerne fordomsfulde opfattelser.

Citat: "Jeg tror jeg har fået flyttet nogle grænser hos nogle folk, (...) altså fået fjernet de her billeder som folk havde inde i deres hoveder (...). Nu har de lige pludselig én de kan identificere det med, som er, hvis jeg selv skal sige det, ganske normal[Griner] (...)" (...). (...) og så lige pludselig finder de ud af, at vi er nok ikke så slemme, som de havde forestillet sig. Jeg tror simpelthen at det generelt er manglende kendskab, der er årsag til det, og det kan forsvaret ikke lave om på (...), fordi det er holdningen i hele samfundet [Griner] (...). Jeg tror folk de skal lære en bøsse at kende (...)"

Subkategorien viste desuden at opfattelserne er baseret på omfanget af kendskabet til homoseksuelle mænd, og et større kendskab kan være medvirkende til at påvirke kollegernes opfattelse af homoseksuelle mænd i positiv retning.

Citat: "(...) jeg har bestemt også mange fordomme om homoseksuelle altså, og jeg opfylder da selv en god portion af dem også (...). Dem jeg kender (...) i forsvaret de har da et forholdsvist nuanceret billede, trods alt, af homoseksuelle (...). (...) jeg har måske lidt mere at bygge det på, fordi jeg kender en del andre homoseksuelle (...). Så jeg tror da nok at jeg påvirker deres opfattelse (...)"

Diskussion

Formålet med dette studie var først og fremmest at få viden om og belyse fænomenet diskriminering på grund af seksuel orientering. For at opnå denne kundskab og få svar på forskningsspørgsmålene er empiriske data indsamlet, i form af kvalitative interview, samt eksisterende teori på området. Seks informantinterview er anvendt til at få indsigt i hvordan homoseksuelle mænd, på en mandsdomineret arbejdsplads i Danmark, oplever fænomenet diskriminering på grund af seksuel orientering, samt for at undersøge hvilken betydning denne diskriminering har for dem. Endvidere er både teorien og empirien anvendt til at få viden om og indsigt i hvordan problematikkerne vedrørende diskriminering på baggrund af seksuel orientering på en mandsdomineret arbejdsplads i Danmark kan imødegås og håndteres.

Ved hjælp af anvendelse af metoden Grounded Theory udkrystalliserede der sig en kernekatagori; *minoritetsstyrke* og fire hovedkategorier; *stressorer*, *identifikation*, *mestring* og *miljø*. Disse hovedkategorier og kernekategorien hænger tæt sammen og er afhængige af hinanden, på den måde at hændelser i én kategori får følger for én eller flere af de andre kategorier i en såkaldt kerneproces.

I dette afsnit diskuteres empirien først, derefter resultaterne og afslutningsvis metoden.

Diskussion af empiri

Empirien som er anvendt i dette studie i form af semi-strukturerede dybde interview har været en afgørende metode for at kunne besvare forskningsspørgsmålene. Samtalens emne har kunnet bestemmes af intervieweren, og har på denne måde givet indsigt i et bestemt område af et andet menneskes liv. Samtidig er det interviewerens indtryk at informanterne også har haft en positiv oplevelse ud af at fortælle om noget væsentligt, i deres liv, uden et krav om gensidighed. Gennem interviewene er vi kommet en smule ind under overfladen af den officielle og konventionelle viden, i det intervieweren er blevet introduceret for informanternes tanker og holdninger til et bestemt emne.

Informanternes egen udlægning har på den måde udgjort grundlaget for dette studies eksistens. Informanternes holdninger er dog ikke nødvendigvis repræsentative i forhold til, hvad andre kilder har fremstillet, og objektive informationer ville muligvis have givet et andet billede, end det forskeren har fået ved at studere informanternes fortolkning af fænomenet. Interviewpersonerne er udvalgt, så de belyser forskningsspørgsmålene nuanceret, desuden er der interviewet indtil der ikke forekom mere nyt. Studiets fænomener kunne måske været belyst bredere hvis, ikke åbne homoseksuelle mænd havde meldt sig og deltaget, eller homoseksuelle kvinder eller heteroseksuelle var blevet inkluderet i studiet. Sidstnævnte kunne sandsynligvis have tilføjet andre dimensioner, eller perspektiver, til beskrivelsen af fænomenet, men havde i så fald ligget uden for studiets formål.

Diskussion af resultat

Kerneprocessen udgøres af den proces som foregår mellem de enkelte kategorier i modellen. I første omgang diskuteres kerneprocessens enkelte elementer,

hovedkategorierne og de tilhørende subkategorier ud fra deres sammenhæng med empirien og den anvendte teori. Herefter diskuteres kernekategorien *minoritetsstyrke* ud fra et salutogent perspektiv ifølge Antonovsky (1987, 2000).

Diskussion af hovedkategorien: Stressorer

Hovedkategorien *stressorer* har sammen med subkategorierne *heteronormativitet*, *mobning* og *sprogbrug* en stor betydning i Minoritetsstyrke modellen og er afgørende for opnåelse af minoritetsstyrke. *Stressorerne* er samtidigt tæt forbundet med de øvrige hovedkategorier.

I overensstemmelse med Meyers (1995) minoritetsstressmodel, så er generelle stressorer og minoritetsstressorer nært knyttet til andre generelle forhold i miljøet, og sammen bestemmer disse forskellige faktorer homoseksuelle mænds udsathed i forhold til stress og mestringsressourcer. Da minoritetsstressprocesserne ifølge Meyer (1995) desuden involverer selvopfattelse og selverkendelse, så er disse processer nært knyttet til den enkelte homoseksuelle mands identitet. Den enkelte homoseksuelle mands erfaringer med fordomsfulde og diskriminerende oplevelser på baggrund af seksuel orientering, kan føre til en skærpet opmærksomhed på fænomenet, forventning om afvisning, hemmeligholdelse, fortællelse og internaliseret homofobi i overensstemmelse med Goffmans (1963, 2000) stigmatteori. Resultaterne viste at stereotype kønsrolleforestillinger bliver introduceret og statueret i forsvaret, og at afvæbnende humor og indforståethed, gør det vanskeligt at sige fra over for diskrimineringen, uden at risikere at blive stemplet som snerpet og humor forladt. Samtidigt leder mediernes ensidige stereotype fremstilling af homoseksuelle til misforståede opfattelser og forvirring.

Som det fremgår af subkategorien *heteronormativitet* og i overensstemmelse med Meyer (1995) så er en væsentlig stressor heteronormative forestillinger, som leder til fordomsfuld adfærd over for homoseksuelle på arbejdspladsen. Resultaterne viste desuden at heteronormative forestillinger er generelt forekommende og at bedre kendskab, mere åbenhed og synlighed omkring homoseksuel orientering betyder at, heteroseksuelle kolleger får et bredere syn på homoseksuelle.

En anden væsentlig stressfaktor fremgår af subkategorien *mobning*, og resultaterne viste at mobning på grund af seksuel orientering i form af sladder, rygtespredning og bagtalelse, diskriminerende nedsættende kommentarer og undgåelse forekommer i det danske forsvaret. Desuden aktualiseres seksuel orientering uden grund på en diskriminerende måde, og i situationer hvor heteroseksuelle kolleger føler sig provokeret eller presset, bruges den homoseksuelles seksuelle orientering imod dem. Det fungerer, med andre ord, fint på overfladen, men homoseksuelle skal ikke vælge at arbejde i forsvaret, hvis de ikke kan lide, at der forekommer diskriminering på baggrund af deres seksuelle orientering.

Den tredje og sidste væsentlige stressor er subkategorien *sprogbrug*. Resultaterne viste at heteroseksuelle mænd kan have et behov for at fremhæve sig selv og deres maskulinitet, og en måde at gøre dette på er ved at nedgøre homoseksuelle mænd. Resultaterne viste at der er forskel på værnepligtige og fastansatte medarbejders måde at give udtryk for denne usympati, på den måde at værnepligtige umiddelbart direkte

giver udtryk for deres antipati, hvor fastansattes antipati formidles mere skjult. Omgangstone, som anvendes vedrørende homoseksuelle mænd i forsvaret er nedsættende og vittigheder som latterliggør homoseksuelle er almindeligt forekommende. Sprogbruget i hæren spejler en negativ associering til specielt et mandligt homoseksuelt tilhørsforhold, og resultaterne viste at "bøsse" er et almindeligt anvendt skældsord i forsvaret. Denne anvendelse anses blandt mænd, som en uundgåelig del af sproget, som det er umuligt at gøre noget for at ændre. Nogen mener derfor, at det er homoseksuelles eget problem, hvis de føler sig ramt. På denne måde fokuseres der udelukkende på individets ansvar og ikke det omgivende samfunds ansvar for at forebygge diskriminering. Omgangstone svinger fra godmodigt drilleri og vittigheder til rå mandejargon, nedsættende omtale, bagtalelse af homoseksuelle og afvisende kropssprog. Resultaterne viste at omgangstone og/eller jargonen forekommer bevidst eller ubevidst, og at heteronormative antagelser og nedsættende bagtalelse kan risikere at ramme personer, som ellers ikke er tilsigtede. Uvidenhed og misforstået hensyn kan lede til bagtalelse og udelukkelse af fællesskabet. Desuden viste resultaterne at der er en diskrepans mellem denne aktuelle generelle omgangstone i forsvaret kontra den officielle, som forekommer mere politisk korrekt.

Diskussion af hovedkategorien: Identifikation

Resultaterne viste at de karakteristika som karakteriserer *identifikationen* kan enten forstærke eller formindske stressens indflydelse. *Stressorernes* betydning kan have en større indflydelse på helbredet når den homoseksuelle identitet er tydelig, end når den er sekundær i forhold til en persons definition af sig selv. Stereotype opfattelser opfattes som problematiske for homoseksuelle, som ikke er åbne endnu og kan desuden lede til at heteroseksuelle mænd fejlagtigt opfattes som værende homoseksuelle.

Omvendt kan en homoseksuel identitet også blive en kilde til styrke, når den bliver associeret med muligheden for at skabe sociale forbindelser, social støtte og mestringsformåen, som kan være medvirkende til at forbedre stressens indflydelse. Desuden viste resultaterne at på trods af at nogle homoseksuelle vælger ikke at være åbne om deres seksuelle orientering, eller at den ikke umiddelbart kan ses, så er der en generel interesse, fra heteroseksuelle og homoseksuelle side, i at kunne identificere homoseksuelle.

En del af identiteten indebærer, i overensstemmelse med Ragins et al (2007) subkategorien *frygt*, på den måde at kønsoverskridende adfærd virker skræmmende på omgivelserne og heteronormative opfattelser leder til at homoseksuelle mænd opfattes som grænseoverskridende og provokerende hvis de irttesætter fejlagtige antagelser vedrørende deres seksualitet eller ved deres blotte tilstedeværelse. Bag *frygten* ligger på den anden side samtidigt en bekymring og angst for ikke, som homoseksuel mand at blive accepteret, både i samfundet generelt men også på arbejdspladsen. Styret af *frygt* eller angst, leder denne bekymring til en række forskellige handlemønstre eller strategier for at håndtere daglige situationer i arbejdslivet. Angsten for at miste respekt og autoritet betyder at homoseksuelle i nogle situationer vælger ikke at være fuldt åbne omkring deres seksualitet på arbejdspladsen. Resultaterne viste at denne *frygt* ikke kun gør sig gældende i forsvaret, men desuden, som Kulick (2005) og Ragins et al (2007) peger på, også i samfundet generelt.

En del af identiteten som homoseksuel indebærer, som subkategorien viser, at påtage eller blive pålagt en *minoritetsidentitet*. Resultaterne viste at *minoritetsidentitet* og miljømæssige faktorer er nært knyttet til hinanden, sammen med andre forhold i personens *miljø* så som *stressorer*. *Minoritetsidentitet* er dog ikke kun kilde til stress, men er også samtidigt en vigtig modifikator i stressprocessen jævnfør Meyer (1995). Resultaterne viser i overensstemmelse med queerteorien (Butler 1990, 1997, de Lauretis 1991, Sedgwick 1985, Warner 1993) at *minoritetsidentiteten* indgår i et hierarkisk system (Herek 2000, Dahl (2005) og at minoritetsstatus ofte leder til en personlig identifikation med den pågældende minoritet jævnfør Goffmans stigmatologi (1963, 2000).

I overensstemmelse med Meyers minoritetsstressmodel (1995) viste resultaterne at sådanne identifikationer kan lede til yderligere *stressorer*, hvis *identifikationen*, som Goffman (1963, 2000) og Ragins et al (2007) påpeger, er relateret til den enkeltes opfattelse af dem selv som en stigmatiseret og devalueret minoritet. Desuden viste resultaterne i overensstemmelse med Lehtonen & Mustola (2004) at heteronormative antagelser kan opleves befriende selv om antagelserne benyttes til skjule seksualiteten, og når homoseksuelle mænd synligt gør op med kønsstereotype opfattelser, kan det lede til erhvervsvalg, som er begrænset til traditionelle kvindedominerede fag.

Diskussion af hovedkategorien: Mestring

Resultaterne viste en stor loyalitet overfor arbejdspladsen, og en del af følgende opfattelse af at politikken vedrørende kønskrænkende adfærd er tilstrækkelig til også at dække diskrimination på baggrund af seksuel orientering. Desuden var der et udtalt behov for, ikke at blive opfattet som sart eller offer.

På trods af det viste resultaterne i overensstemmelse med Meyer (1995), Waldo (1999), Smith & Ingram (2004), Hegna (1999), Bildt (2004), Brynja & Bildt (2005), Catinét (2005), Forsberg et al (2003), Henley (2005), Hiekkinen (2002), Jansson & Jacobson (2006), Kjellberg (2003), Lehtonen & Mustola (2004), Magnusson (2006), Robertsson & Bildt (2004), RFSL (2006), SOU (1997) og Statens Folhælsönsitut (2005), at kollegernes heteronormative antagelser betyder at seksualitet bliver aktualiseret dagligt, selv om den homoseksuelle ikke selv ønsker det. Som følge af det undviger homoseksuelle mænd i nogle situationer på arbejdspladsen at fortælle sandheden. Hvilket yderligere besværliggør en ellers naturlig forekommende samtale på arbejdspladsen vedrørende privatlivet. Hvis den homoseksuelle venter for længe med at korrigere eller fortælle sandheden om privatlivet, fører det til vanskeligheder og kan have alvorlige konsekvenser på arbejdsmarkedet i overensstemmelse med Hiekkinen (2002).

Subkategorien *adfærd* viste at der findes en række måder at tackle penible situationer på, hvor seksualiteten aktualiseres i hverdagen. De kan variere ud fra sammenhængen og kan svinge fra mere eller mindre tydelig grænsesætning, opfordring til dialog, passiv eller aktiv tilpasning og til undvigelse og undgåelse af diskriminerende situationer. Når "bøsse" bliver anvendt som skældsord siger de fleste homoseksuelle mænd fra, til

gengæld undlader de at korrigere kollegers fejlagtige heteronormative antagelser for ikke at føle sig udstillet.

Subkategorien *åbenhed* viste i tråd med Butler (1990, 1997), Dahl (2005), de Lauretis (1991), Kulick (2004), Sahlström & Bildt (2006), Sedgwick (1985) og Warner (1993) at denne åbenhed er af repetitiv karakter og kan variere, fra fuldstændig åbenhed eller selektiv åbenhed og til fuldstændig lukkethed. Disse åbenhedsovervejelser og tilhørende handlinger praktiseres dagligt og gennem hele livet, både i privat- og arbejdslivet.

Diskussion af hovedkategorien: Miljø

I overensstemmelse med minoritetsstressmodellen (Meyer 1995) viste resultaterne i dette studie at generelle miljømæssige faktorer, som socioøkonomiske forhold, uddannelsesniveau og arbejdsmiljø har en afgørende betydning for omfanget af *stressorerne*, anvendeligheden af mestningsressourcerne og udviklingen af identiteten og den enkeltes (minoritets) styrke. Støtte og opbakning fra de nærmeste omgivelser familie, venner og kolleger har ligeledes en afgørende betydning. En forventning om at ville møde uforståenhed og fordomme, gør at homoseksuelle mænd på forhånd forsøger at undgå at komme i forsvaret. Resultaterne viste at forsvaret har gjort en indsats for at rekruttere andre minoritetsgrupper, og at et tilsvarende initiativ i forhold til homoseksuelle savnes.

Denne hovedkategori viste i overensstemmelse med Hegna (1999), Bildt (2004), Brynja & Bildt (2005), Catinét (2005), Forsberg et al (2003), Henley (2005), Hiekkinen (2002), Jansson & Jacobson (2006), Kjellberg (2003), Lehtonen & Mustola (2004), Magnusson (2006), Robertsson & Bildt (2004), RFSL (2006), SOU (1997) og Statens Folhälsoinsitut (2005) at arbejdspladsen bør have en personalepolitik og en åben dialog på området, som skal bakkes op af alle for at forebygge diskrimination og fremme mangfoldighed på arbejdspladsen. Endeligt viste resultaterne at ansvaret for diskrimineringen i høj grad lægges på den homoseksuelle selv, og at homoseksuelle mænd, i høj grad, tager dette ansvar på sig.

Subkategorien *indstilling* viste at en åben *indstilling* omkring seksuel orientering på arbejdspladsen har en afgørende betydning. Omgivelserne og arbejdsmiljøets *indstilling* og deraf følgende forskellige måder at give udtryk for holdninger til homoseksuelle mænd og diskrimination har afgørende betydning for homoseksuelles oplevelse af *minoritetsstyrke*. *Indstillingerne* i arbejdspladskulturen svinger fra hensyn, forskellighed, mangfoldighed, accept, ansvar, støtte og opbakning til almen skepsis og afsky, og findes i tråd med Kulick (2004) på mange andre arenaer i samfundet.

Subkategorien *kundskab* viste at der i den dominerende majoritets kultur er fra manglende til ingen kendskab vedrørende den homoseksuelle subkultur.

Homoseksuelles åbne fremtræden er med til at identificere homoseksualitet og kan derved skabe baggrund for bedre kundskab og dermed for en bearbejdelse eller fjernelse af fordomme omkring homoseksuelle.

Studiet viste at der generelt er en manglende tro på at forbud mod at gøre grin med bøsser og positiv særbehandling over for homoseksuelle vil hjælpe. Derimod er der en tro på, at jo større mangfoldighed der er i det omgivende *miljø*, desto lettere bliver

vilkårene for accepten af homoseksuelle og andre minoriteter, og at det er mentaliteten over for homoseksuelle i hele samfundet, der skal ændres.

Minoritetsstyrkemodellen og oplevelsen af sammenhæng

Minoritetsstyrkemodellen diskuteres ud fra sociologen Aaron Antonovskys mestrings- og sammenhængsteori (Antonovsky 1987, 2000). Jeg har valgt denne teori da den fokuserer på salutogene (sundhedsfremmende) frem for patogene (sygdomsfremkaldende) aspekter i tråd med mit fokus i dette studie, og på grund af *minoritetsstyrkes* klare salutogene potentiale.

Det enkelte menneskets oplevelse af sammenhæng er ifølge Antonovsky (1987, 2000) en vigtig determinant for bevarelsen af placeringen på det kontinuum, der går fra et godt til et dårligt helbred, og for bevægelsen mod den sunde pol. Denne bevægelse mod den sunde pol kaldes af Antonovsky salutogenese i modsætning til patogenese. I overensstemmelse med Antonovskys (2000) overbevisning er det vigtigt at have et både salutogent og et patogent perspektiv. Da "healthpromotion" begrebet i Ottawa Charteret WHO 1986 voksede frem i en kontekst af menneskerettigheder, pegede Lindström & Eriksson (2006) på at det indebærer at se mennesker som aktive, kapable, og med mulighed for at opnå empowerment, men at teorierne ikke blev udviklet i samme takt. Lindström & Eriksson (2006) hævder at det salutogene perspektiv skulle kunne fylde behovet for at udvikle sådan teori ud fra tre aspekter som det salutogene fokuserer på. Tre aspekter som støtter en proces som muliggør for mennesker at tage kontrol over sit helbred (WHO 1986). De tre aspekter handler om for det første at finde løsninger på problemer, for det andet at identificere generelle modstandsressourcer, med det formål at styrke sundheden, og for det tredje identificere oplevelse af sammenhæng. Denne gennemgribende og globale oplevelse omfatter såvel individer, grupper som samfundet og fungerer som en omfattende kraft i den problemløsende proces (Lindström & Eriksson 2006)

Oplevelsen af sammenhæng defineres som.

Citat: "Oplevelsen af sammenhæng er en global indstilling, der udtrykker den udstrækning, i hvilken man har en gennemgående, blivende, men dynamisk følelse af tillid til, at de stimuli, der kommer fra ens indre og ydre miljø. Er strukturerede, forudsigelige og forståelige; der står tilstrækkelige ressourcer til rådighed for en til at klare de krav, disse stimuli stiller; og disse krav er udfordringer, der er værd at engagere sig i" (Antonovsky 1987).

Kernekomponenterne i oplevelsen af sammenhæng er *meningsfuldhed*, *begribelighed* og *håndterbarhed* som er tæt indbyrdes forbundet på linje med kategorierne i kerneprocessen. Komponenterne er således alle nødvendige men ikke lige vigtige. *Meningsfuldheden* bidrager med et motiverende element og er derfor central. Eftersom en høj grad af *håndterbarhed* afhænger af *forståelse*, er begribeligheden næst vigtigst. Dog er *håndterbarhed* også uundværlig, for hvis personen ikke tror, at der står ressourcer til hans rådighed, så går det ud over *meningsfuldheden* og forsøget på at mestre situationen. Dermed afhænger mestrings (jævnfør hovekategorien: *Mestring* i dette studie) altså af oplevelsen af sammenhæng som en helhed (Antonovsky 1987,

2000). I *minoritetsstyrkemodellen* er det netop styrken der er central, jævnfør modstandskraften, som er nødvendig i følge Antonovsky (1987, 2000). Fundene i studiet viste at i *minoritetsstyrkeprocessen* er alle fem komponenter; kernekategorien; *minoritetsstyrke* og de tilhørende fire hovedkategorier; *stressorer*, *identifikation*, *mestring* og *miljø* også alle nødvendige. Deres indbyrdes afhængighed gør, at de er lige vigtige for oplevelsen af kernekategorien *minoritetsstyrke*. Modsat *meningsfuldhed*, *begribelighed* og *håndterbarhed* i Antonovskys model, hvor komponenterne er tæt indbyrdes forbundet og nødvendige, men ikke lige vigtige. *Oplevelsen af sammenhæng* giver også udtryk for at enkelte mennesker har en modstandskraft (jævnfør *minoritetsstyrken*) mod stress og evner at holde sig sunde og raske på trods af belastninger af forskellige slags (Antonovsky 1987, 2000).

Minoritetsstyrke og Meningsfuldhed

Meningsfuldhed henviser til i hvilken udstrækning mennesket føler at livet er forståeligt rent følelsesmæssigt, og at visse krav og problemer i tilværelsen er værd at investere energi og engagement i. Kravene og problemerne oplever han som udfordringer i stedet for byrder, som han hellere ville være for uden. *Meningsfuldhed* er et udtryk for et motivationselement i forbindelse med *opfattelsen af sammenhæng* i tilværelsen. Det er områder i livet som er af stor betydning for den enkelte, som han er engageret i og som giver mening i følelsesmæssig forstand. De aktiviteter som er forbundet med disse områder opfattes af ham, som værd at engagere sig følelsesmæssigt i (Antonovsky 1987, 2000).

Minoritetsstyrkemodellen illustrerer i dette studie at krav og problemer, som det er værd at investere energi og engagement i er de *stressorer* som er specifikke for homoseksuelle mænd, i kraft af deres tilhørsforhold til minoriteten jævnfør Meyers (1995) minoritetsstressmodel. Karakteren og mængden af disse *stressorer*, specielt dem som har en negativ indflydelse på helbredet, er bestemmende for i hvilken udstrækning, den homoseksuelle mand oplever, at hans liv er følelsesmæssigt forståeligt, og hvilken *minoritetsstyrke* han kan vedblive at have eller opbygge.

I hvor høj grad den homoseksuelle mand oplever *stressorerne* som udfordringer frem for byrder, som han hellere ville være for uden, afhænger i høj grad af hvor støttende, i denne sammenhæng, arbejdsmiljøet er, hvilke mestningsressourcer han har udviklet og har til rådighed, hvor stærk identitet han har udviklet, samt afhængigt af alt dette tilsammen, hvilken *minoritetsstyrke* han besidder.

Studiets resultater viser at de områder i livet som, på grund af heteronormativitetens usynliggørelse og diskriminering, kommer i fokus og får stor betydning for den enkelte homoseksuelle mand er kærligheden (Kulick 2005). Jævnfør Menneskerettighedskonventionen (1948) og retten til at give udtryk for kærlighed til et andet menneske, præcis som alle andre, er det engagerende for ham og giver ham mening i følelsesmæssig forstand. Samtidigt motiverer det ham til at foretage de aktiviteter, der er forbundet med dette, og som han opfatter som værd at engagere sig i, så som at sige fra overfor diskriminering eller irttesætte fejlagtige heteronormative antagelser.

Minoritetsstyrke og Begribelighed

I følge Antonovsky (1987, 2000) understøtter *begribelighed* i hvilken udstrækning mennesker opfatter stimuli, som de konfronteres med i det indre eller det ydre miljø, som kognitivt forståelige, som ordnet, sammenhængende, struktureret og som tydelig information i stedet for kaotisk, uordnet tilfældig og uforklarlig støj. Personer, som har en stærk oplevelse af *begribelighed*, forventer at de stimuli, han møder i fremtiden er forudsigelige eller kan passes ind i en sammenhæng og forklares (Antonovsky 1987, 2000).

Studiet viste at homoseksuelle mænds opfattelse af stimuli eller *stressorer*, i form af eksempelvis diskriminering og mobning, som de konfronteres med i privatlivet og på arbejdspladsen, i høj grad er kognitivt forståelige for dem. *Stressorerne*, i det indre eller det ydre miljø, der hviler på heteronormativitet, opfatter de som ordnet struktureret og sammenhængende, men ikke altid lige tydelige og begribelige.

Studierne viste i forlængelse af dette, at de stimuli eller *stressorer* den homoseksuelle mand forventer, at han møder i fremtiden er forudsigelige, kan passes ind i en sammenhæng og forklares, på trods af at oplevelsen af *begribelighed* ikke altid er lige stærk.

Minoritetsstyrke og Håndterbarhed

Håndterbarhed ifølge Antonovsky (1987, 2000) samstemmer med i hvilken udstrækning at mennesker opfatter, at der står ressourcer til deres rådighed, som er tilstrækkelige for, at klare de krav han bliver stillet, over for de stimuli han bombarderes med. De ressourcer der er til rådighed, er de han selv eller personer han stoler på og har tillid til han har kontrol over. I det tilfælde hvor personen har en stærk oplevelse af *håndterbarhed*, føler han ikke at han er offer for omstændighederne eller at livet har behandlet ham uretfærdigt. Der kan forekomme uheldige ting i hans tilværelse, men når det sker, er han i stand til at håndtere dem (Antonovsky 1987, 2000).

Fundene i studiet viste at mestringsressourcerne, som homoseksuelle mænd opfatter, står til deres rådighed, opleves som tilstrækkelige, i forhold til, de krav, *stressorerne* han bombarderes med stiller. Dette på trods af at heteronormens forudsigelige, men ubevidste og skjulte karakter betyder, at han ikke altid har kontrol over, mestringsressourcerne der er til rådighed.

Desuden viste studierne, at den homoseksuelle mand ikke føler, at han er offer for omstændighederne, eller at livet har behandlet ham uretfærdigt, og han har en stærk oplevelse af *håndterbarhed* og *minoritetsstyrke*. På trods af de uheldige ting i hans tilværelse som følge af heteronormativiteten, så er han i stand til at håndtere *stressorerne* i form af diskriminering.

På trods af forskelligheder mellem Antonovskys teori og dette studies resultater, er der overensstemmelse mellem Antonovskys teori og dette studies *minoritetsstyrkemodel*. Dette peger på anvendeligheden af begge teorier i sammenhænge med diskriminering på baggrund af seksuel orientering. *Minoritetsstyrkemodellen* og teorien om *oplevelsen af sammenhæng* i sammenligning peger dog på de forhold der særligt må tages i betragtning. Det er en særlig fokusering på det, som skaber *meningsfuldhed* for den

enkelte. *Minoritetsstyrkemodellen* gør særligt opmærksom på heteronormativitetens tydelighed, og betydningen den har for den enkeltes opfattelse af *begribelighed* og udviklingen af kontrol over egne mestringsressourcer.

Diskussion af metode

Der foregår til stadighed en diskussion om hvorledes kvalitative undersøgelser kan kvalitetssikres. Ifølge Kvale (1989) er kvalitetssikring vigtig, men må tilpasses de forudsætninger, der gælder for kvalitative undersøgelser.

Diskussion af Grounded Theory

I forbindelse med dette studie har forskeren skullet lære GT og arbejdsprocessen har derfor i starten været meget regelbundet. Efterhånden som mere erfaring med forskningsstrategien opstod, blev anvendelsen af metoden mere fri. Derved har metoden fået et gradvist mere og mere kvalitativt præg. GT har ligesom andre forskningsmetoder begrænsninger og udgør derfor også i dette studie kun én mulig måde at forstå og forklare variationerne i den *minoritetsstyrkeproces* som her er undersøgt. Den fremvoksende teori, i dette tilfælde *minoritetsstyrkemodellen*, består af antagelser om mønstre og sammenhænge. GT og dermed *minoritetsstyrkemodellen* er på den måde en vej til ny teori, som består af velforankrede antagelser om, hvordan ting hænger sammen og interagerer ud fra et aktørperspektiv.

For at sikre kvaliteten er studiets fremgangsmåde nøje beskrevet, desuden er der nøje gjort rede for forskerens syn på virkeligheden, samt hvordan viden om denne virkelighed er udforsket. På denne måde er forskeren og læseren samtidigt blevet bevidstgjort om gennem hvilke videnskabelige briller virkeligheden er blevet betragtet. Forskeren har udviklet begreber, som er blevet relateret til hinanden på en systematisk måde, og der er desuden gjort rede for flere begrebsmæssige relationer. Kategorierne er veludviklede, og der er en stor varians i teorien og undersøgelsens proces er detaljeret beskrevet. Dog kan det altid diskuteres om begreberne er relateret tilstrækkeligt til hinanden og om det er gjort på en tilfredsstillende systematisk måde, og om forskeren har gjort tilstrækkeligt rede for de begrebsmæssige relationer. På denne baggrund står forskeren inde for, at GT metoden virkelig er anvendt. Derimod siger dette ikke noget om det færdige studies gyldighed som der gøres rede for nedenfor.

Ifølge Guvå og Hylander (2005) er det nødvendigt at granske og efterprøve den empiriske validitet (teoriens overensstemmelse med data), konsistens (teoriens opbygning og sammensætning), pragmatisk validitet (teoriens praktiske relevans), kommunikative validitet (teoriens videnskabelige relevans), heuristisk validitet (teoriens almen gyldige relevans og bidrag med nyt), samt teoriens modificerbarhed. Dette er blandt andet gjort ved at stille relevante spørgsmål til materialet i løbet af hele forskningsprocessen.

Valideringen af den endelig *minoritetsstyrkemodels* overensstemmelse med data er efterprøvet undervejs, ved at spørge om de empiriske data stemte overens med de fremvoksende teoretiske begreber, og om data er faldet på plads. Dette skete i en kontinuerlig vekselvirkning mellem konceptualisering (teorigenerering), teoretiske

udvælgelser af data, samt kodning og komparation, indtil begreberne var fuldt udviklede og faldt på plads. Relationerne mellem begreberne blev løbende efterprøvet i forhold til de nye opståede data, og blev derved forankret kontinuerligt. *Minoritetsstyrkemodellens* dele og helhed hænger sammen, og der er en logisk sammenhæng mellem de forskellige begreber, som bevirker at modellen fungerer. *Minoritetsstyrkemodellen* danner derved en god gestalt, som giver mening til de opståede varianter i undersøgelsesprocessen, og har gjort disse varianter forståelige.

Valideringen af *minoritetsstyrkemodellens* praktiske relevans og konsistens er foregået løbende under hele forskningsprocessen, på den måde at fremvoksende begreber og teoretiske antagelser er blevet præsenteret for nye informanter, og i en bestandig dialog med aktører i feltet. Desuden har forskeren undervejs stillet sig selv spørgsmål om teorien er meningsfuld for de berørte aktører, om de har gavn af den, og om de vil kunne anvende *minoritetsstyrkemodellen* til at forklare hændelsesforløb i praktikken. *Minoritetsstyrkemodellen* var længe undervejs, blandt andet fordi det praktiske arbejde med at transskriberer og analysere interviewene, foregik vældigt langsomt. Interviewene er foretaget umiddelbart efter hinanden og er derefter transskriberet. Interviewene lå meget tæt og derfor var det af praktiske årsager ikke muligt at kode og analysere hvert enkelt interview til bunds inden næste interview blev foretaget.

Minoritetsstyrkemodellen, som dette studie har resulteret i, er en substantiv teori, som alene har gyldighed inden for det område, hvori den er udformet. Dette gør det vanskeligt at sammenligne den med andre formelle teorier. *Minoritetsstyrkemodellen* tilfører den salutogene teori nye overraskende perspektiver og måder at se på relationer mellem begreberne, som især dette studies queerteoretiske perspektiv har hjulpet med til at tilføje. *Minoritetsstyrkemodellen* er ikke et endeligt produkt, men skal betragtes som en mulig teoretisk model, som skal modificeres ved at blive udsat for en kritisk granskning. Derfor er det muligt at ændre og tilpasse den til nye områder og andre omstændigheder.

Diskussion af studiets validitet

Der er beskrevet forskellige strategier til validering af kvalitative data. GT-metoden er et eksempel på en strategi hvor validering er indbygget i analysen. Det vil sige, som led i analysen vurderes samtidigt de kvalitative datas pålidelighed, sandsynlighed og troværdighed (Mainz 2001, Strauss & Corbin 1998)

I hele forskningsprocessen har forskeren været opmærksom på den viden der er blevet skabt og den sammenhæng eller kontekst den er blevet en del af, specielt har forskeren på hvert trin i processen været opmærksom på effekten af sig selv (Malterud 2001). For at øge troværdighed og pålidelighed har forskeren etableret metapositioner under forskningsprocessen, det vil sige at han har anvendt forskellige strategier for at etablere distance til projektet. Eksempelvis har han drøftet interviewtransskriptionerne, mulige fortolkninger og analyser med sine respektive vejledere, venner og bekendte (Schmidt & Dyhr 2001).

Inden for kvantitative metoder opfattes begrebet pålidelighed ofte som synonymt med reproducerbarhed (Schmidt & Dyhr 2001). Derimod er det absurd at tale om

reproducerbarhed i forbindelse med et værktøj som det kvalitative interview, da omstændighederne omkring interviewet aldrig kan blive de samme igen, på trods af at spørgsmålene og temaet måske er det samme. Et anvendeligt mål, når det gælder kvalitativ forskning, som den forekommer her, er i stedet intersubjektivitet (Malterud 1990). Derved forstået, om det er muligt for andre at kunne erkende det foreliggende.

Pålideligheden i formidlingen af data til læseren er sikret på forskellige måder. I interview situationen ved at spørge om det samme igen på en anden måde, dels ved at gentage det informanten har sagt med andre lignende eller mere præcise ord og bede informanten bekræfte om opfattelsen var korrekt. Overensstemmelsen af data blev kontrolleret igen ved gennemlytningen af interviewene under transskriberingen. Der blev lyttet efter om forskeren nu havde forstået, det der blev sagt. Lejligheden blev benyttet til at lytte gentagne gange til utydelige eller svært tilgængelige passager i interviewet, endvidere blev optagelsen spillet langsomt, hvis informanten talte for hurtigt eller utydeligt for bedre at kunne lytte til den præcise ordlyd. Overensstemmelsen mellem den digitale indspilning af interviewene og transskriberingen er desuden sikret ved at lytte til en bestemt passage i den digitale optagelse, og samtidigt læse det samme sted i transskriberingen og eventuelt korrigere fejltolkninger.

Forskningsprocessen er beskrevet detaljeret, dels for at gøre processen gennemskuelig for læseren, og dels for at gøre analysen og fortolkningen af resultaterne forståelige ud fra de indsamlede data, uanset at fortolkningen i dette studie kun er én af flere mulige. Desuden har forskeren arbejdet struktureret og systematisk under hele forskningsprocessen, så processen har kunnet blive tydeliggjort og gennemskuelig for læseren (Schmidt & Dyhr 2001).

I en hver undersøgelse må man regne med, at der er en påvirkning, der systematisk giver resultater, som afviger fra de faktiske, såkaldte bias (Mainz 2001). Forskeren har, i forbindelse med dette studie, haft en unik mulighed for at lære en del af forsvaret at kende, dels på baggrund af samtaler med aktører fra forskellige steder i forsvaret i Danmark, og dels fra forskning fra forskellige lande. Forskeren havde dog i dette studies begyndelse ingen egen erfaring med forsvaret, bortset fra sessionen som 18årig. Forskerens forforståelse og baggrund kan have påvirket analysearbejdet og resultatet på forskellige måder. Eksempelvis har forskerens valg af teoretiske koder sandsynligvis været afhængig af hans teoretiske baggrund, og den videnskabelige teoridannelse som den er forankret i. Derfor har forskeren, dels for læserens bevidsthed, men også for egen bevidstheds skyld, tydeligt beskrevet egen baggrund og forforståelse. Modsat studier udført af forskere, som ikke er bevidst om deres egen seksuelle orienterings indflydelse på analyse og resultater, så fremgår i dette studie forskerens egen seksuelle orientering, i erkendelse af og i bevidsthed om at forskningen kan være påvirket af at forskeren har udforsket en population, som han selv er en del af. Dette er imødegået ved at lade personer med et andet køn og en anden seksuel orientering have mulighed for at påvirke og få indflydelse på analyse og resultat.

De anvendte kvantitative data i denne undersøgelse understøtter analysen og resultaterne i dette studie. De kvantitative data som er anvendt har medvirket til at

beskrive omfanget af problemet, medens de kvalitative data har belyst problemets indhold og substans, samt konsekvenserne heraf. Som det er tilfældet i dette studie kan det være hensigtsmæssigt at inddrage både kvantitative og kvalitative data, med henblik på at konkretisere temaet for undersøgelsen, for derved at øge indsigten i den pågældende problemstilling. Dette betragtes som en udforskning af problemstillingen ud fra forskellige metodiske perspektiver, og kan betegnes som metodetriangulering (Holstein 2001, Mainz 2001).

Konklusion

Studiets udvalg af homoseksuelle mænd oplever det at være homoseksuel i det danske forsvar, som relativt uproblematisk, på trods af selvoplevet diskriminering på baggrund af deres seksuelle orientering, og på trods af erfaringer med diskriminering af andre homoseksuelle i det danske forsvar. I forlængelse af dette opleves fænomenet diskriminering på baggrund af seksuel orientering, på trods af fænomenets forekomst, generelt som uproblematisk. Dog udtrykker informanterne usikkerhed i forhold til at være helt åben om sin homoseksualitet, og miste respekt, autoritet og privilegier eller i værste fald jobbet, indtil uddannelsen i det danske forsvar er færdiggjort og en egentlig fastansættelsen ligger fast. *Minoritetsstyrke* er studiets kernekategori. Den har sit udspring fra de fire hovedkategorier: *Stressorer, identifikation, mestringsstrategier og miljø*. Kernekategorien og de tilhørende hovedkategorier hænger tæt sammen og er afhængige af hinanden, på den måde at hændelser i én kategori får følger for én eller flere af de andre kategorier i en såkaldt kerneproces. Ud fra en nærmere beskrivelse af kategorierne og deres indbyrdes sammenhæng voksede en *minoritetsstyrkemodel* frem som illustrerer denne proces. For at håndtere heteronormative antagelse og diskriminering på baggrund af seksuel orientering på arbejdspladsen, har de interviewede homoseksuelle mænd et komplekst udvalg af mestringsstrategier, som bliver tilpasset de enkelte situationer. Trods de negative minoritetsstressorer, som homoseksuelle mænd i den danske forsvar erfarer, så udviser informanterne *oplevelse af sammenhæng, meningsfuldhed, begribelighed og håndterbarhed* (Antonovsky 2000), som samtidigt leder til dette studies kerne kategori *minoritetsstyrke*.

Anbefalinger

Det er et ønske at denne undersøgelse kan være en inspiration i arbejdet i mod diskriminering på baggrund af seksuel orientering på mandsdominerede arbejdspladser, specifikt i det danske forsvar, men også i samfundet i det hele taget, og at det skal komme både kvinder og mænd til gavn.

Hvis ligestilling af HBT personer skal blive en realitet, også på arbejdspladsen i Danmark, er det ikke tilstrækkeligt at reagere mod diskriminering og ulighed, men også nødvendigt at sætte fokus på registrering og monitorering af initiativer, som aktivt fremmer ligestilling, og modvirker fordomme, diskrimination og intolerance i samfundet. Det forebyggende arbejde mod diskrimination på baggrund af seksuel orientering kan desuden være en nøgle til arbejdet med at kombinere diskrimination af andre årsager eksempelvis køn, alder, etnisk baggrund og andet.

Forslag til fremtidig forskning

På trods af den omfattende internationale og nordiske videnskabeligt funderede kundskab, der eksisterer på området om diskriminering på baggrund af seksuel orientering, så har forskeren overraskende erfaret en generel skepsis og ukundskab, når det gælder HBT personers levevilkår i befolkningen, også i den akademiske verden. Om den manglende kundskab bunder i forlegenhed over at diskutere et tabubelagt emne som seksualitet, eller det skyldes problemets usynliggjorte karakter og/eller almindelig uvilje skal her være usagt.

For at forskningen skal være til gavn for hele befolkningen både i et globalt perspektiv, og i Norden og Danmark i et lokalt perspektiv, så gøres i denne undersøgelse opmærksom på nødvendigheden af at inkludere spørgsmål om seksuel orientering i folkesundhedsvidenskabelig forskning.

I tråd med informanternes egne forslag til ændringer i dette studie, vil udarbejdelse af en personale politik, som er eksplicit inkluderende, også over for homoseksuelle, undervisning vedrørende HBT personers vilkår og rekrutteringskampagner specielt rettet mod homoseksuelle, medføre større kompetence blandt alle på arbejdspladsen. Dette studie har vist at arbejdet, med at forebygge diskriminering på baggrund af seksuel orientering, kræver en multistrategisk indsats på tværfagligt, intersektorielt niveau. Et godt sted at starte er på mandsdominerede arbejdspladser, i et tæt samarbejde med relevante fagforbund.

Den fremtidige forskning, på dette område i Danmark, kunne have et multistrategisk tværfagligt og intersektorielt fokus, og frem for alt et salutogent perspektiv uden dog at risikere at placere alt ansvar på det enkelte individ.

Tilgangen kunne, som i dette studie, være kvalitative studier, for eksempel narrativ metode, observations studier og fokusgruppe interview. Spørgeskemaundersøgelser eller litteraturstudier kunne også med fordel anvendes.

Dette studie bliver præsenteret i København ultimo juli 2009 på den anden internationale Menneskerettighedskonference, som inkluderer HBT personer i befolkningen.

Tak

Jeg vil gerne takke alle dem, som har været involveret i dette studie, og har været villige og modige nok til at forholde sig kritisk til heteronormen, samt andres og egne fordomme. Jeg er taknemmelig for dem som, sammen med mig, har forsøgt at se og studere, det ikke alle kan se. Et usynligt tabuiseret fænomen, som betyder at HBT personer dagligt udsættes for krænkelser på grund af deres seksuelle orientering, dels på arbejdspladsen, men også på mange andre arenaer i Danmark og det globale samfund. En særlig tak skal lyde til redaktøren for Fagligt Forsvar John Kreiner for at bringe min efterlysningsannonce, og frem for alt mine seks informanter, som har gjort dette studie muligt.

Tak til mine forældre Lizzie og Henning Erland for at have skænket mig livet og min søster Elisabeth Erland for hendes kampstyrke og vedholdenhed; min kæreste Ingemar Dryséus for hans kærlighed og tillid; mine elskede gudbørn Nadia Hejgård og Peter Lerche og deres mor Lene Hejgård og mine venner René Møller for at stille op til første prøveinterview, Søren Kvist for teknisk støtte, og Martin Ravnshøj, Alexander Falke Rask, Flemming Bogø, Stig Foged Thomsen, Susanne Antony, Eva Eilegård og Steen Baltzer Pedersen for deres tålmodighed, samt Jens Videbech og Per Christensen for rekreation på Troldegården og i sommerhuset på Sejerø, samt min barndomsven Peter Kjærsgaard og hans familie for at åbne deres hjem. Nils Bek og hans hund ”Thorsen” for lufte ture på Christianshavn, samt Lasse Johansson for første gennemlæsning og konstruktiv kritik.

Tak til min vejleder Ina Borup for uvurderlig hjælp og tiltro til mig; Lene Povlsen for moralsk støtte og tillid; min vejleder i starten Annie Høgh for muligheden for samarbejdet med NFA, som har stillet kontor og faciliteter til rådighed, og økonomiske støtte til transport og deltagelse i ”Out @ Work” konferencen i Stockholm 2007, og IBM konferencen i Danmark 2008; Peter Ussing for støtten og kontakten til LBL; Berit Ås for afsmittende engagement som forelæser på NHV. SAS for at være en international og nordisk arbejdsplads med en inkluderende personalepolitik, socialt ansvar og mange inspirerende kolleger, samt for støtte fra Uddannelsesfonden og muligheden for at benytte uddannelsesdeltidsordningen i samarbejdet med fagforeningen CAU.

Tak til alle for tålmodigheden med mig under processen med at skrive dette speciale.

Tak til naturen, historien, litteraturen og kunsten.

”Ich habe mich dazu entschlossen, nachdem ich mein Leben lang, darüber geschwiegen habe, was ich über die Sexualität weiss, hier mit Hilfe meines Arztes mitzuteilen. Ich habe unter meinen Freunden meinen Arzt dazu ausgewählt, damit er meinen Mitteilungen ärztlich kontrollieren kann. Ich weiss nicht, ob diese Mitteilungen von besonderem Werte sein werden, ich halte es aber für meine Pflicht, sie zu machen.

Die Frage der Homosexualität ist eine Frage, die das Wohl von Millionen Menschen angeht. Deswegen ist jeder Fortschritt, welcher sich hier im allgemeinen Verständnis vollzieht, geradezu ein Fortschritt im Gewissensleben der Menschheit” (Bang 1922).

In Memoriam

Fil. kand., Teol. kand., VDM. Stig Dryséus min svigerfar, som døde under udarbejdelsen af dette speciale.

Referenceliste

Tidskriftsartikler

- Boehmer, U. 2002, Twenty Years of Public Health Research: Inclusion of Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Populations, *American Journal of Public Health*, Vol. 92, No. 7 pp 1125-1130.
- Button, S. B. 2001, "Organizational Efforts to Affirm Sexual Diversity: A Cross-Level Examination" *Journal of Applied Psychology*, Vol. 86, No. 1, pp 17-28.
- de Lauretis, T. 1991, "Queer Theory: Lesbian and Gay Sexualities. Introduction", i *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies*, Sedgwick, Vol. 3.2.
- Griffith, K. H., Hebl, M. R. 2002, "The Disclosure Dilemma for Gay Men and Lesbians: "Coming Out" at Work" *Journal of Applied Psychology*, Vol. 87, No. 6, pp 1191-1199.
- Herek, G. M. 1984, "Beyond 'homophobia': A social psychological perspective on attitudes toward lesbians and gay men". *Journal of Homosexuality*, Vol. 10, pp 1-21
- Herek, G. M. 2000, "The psychology and sexual prejudice". *Current Directions in Psychological Science*, Vol. 9, pp 19-22.
- Herek, G. M. 2002, "Gender gaps in public opinion about lesbian and gay men". *Public Opinion Quarterly*, Vol. 66, pp 40-66.
- Herek, G. M., Capitanio, J. P. 1996, "Some of my best friends: Intergroup contact, concealable stigma, and heterosexuals attitudes toward gay men and lesbians", *Personality and Social Psychology Bulletin*, Vol. 22, pp 412-424.
- Heede, D., Frederiksen M. B. (eds.) 2003, "Queer" Særnummer af *Synsvinkler*. *Tidsskrift for nordisk litteratur og sprog*, Vol. 28, pp 122.
- Johnson, W. B., Buhrke R. A. 2006, "Service Delivery in a Don't Ask, Don't Tell World: Ethical Care of Gay, Lesbian, and Bisexual Military Personnel" *Professional Psychology: Research and Practice In the public domain* Vol. 37, No. 1, pp 91-98.
- Kite, M. E., Whitley, B. E. 1996, "Sex differences in attitudes toward homosexual persons, behaviors, and civil rights": A meta analysis, *Personality and Social Psychology Bulletin*, Vol. 22, pp 336-353.
- Kulick, D. 1996, "Queer theory: vad är det och vad är det bra för?" *Lambda Nordica* Vol. 3-4 (2),pp 5-22.
- Meyer, I. H. 1995, "Minority stress and mental health in gay men" *Journal of Health and Social Behavior*, Vol. 36, No. 1, pp. 38-56.
- Meyer, I. H. 2001, "Why Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Public Health?", *American Journal of Public Health*, Vol. 91, No. 6, pp 856-859.
- Meyer, I. H. 2003, "Prejudice, Social Stress, and Mental Health in Lesbian, Gay, and Bisexual Populations": Conceptual Issues and Research Evidence" *Psychologica Bulletin*, Vol. 129, No. 5, pp 674 – 697.
- Ragins, B. R., Singh, R., Cornwell, J. M. 2007, "Making the Invisible Visible: Fear and Disclosure of Sexual Orientation at Work" *Journal of Applied Psychology*, Vol. 92, No. 4, pp 1103-1118.
- Rostosky S. S., Riggle, E D. B. 2002, "Out at Work: The Relation of Actor and Partner Workplace Policy and Internalized Homophobia to Disclosure Status" *Journal of Counseling Psychology* Vol. 49, No. 4, pp 411- 419.

- Smith, N. G., Ingram, K. M. 2004, "Workplace Heterosexism and Adjustment Among Lesbian, Gay, and Bisexual Individuals: The Role of Unsupportive Social Interactions" *Journal of Counseling Psychology*, Vol. 51, No. 1, pp 57- 67.
- Waldo, C. R. 1999, "Working in a Majority Context: A Structural Model of Heterosexism as Minority Stress in the Workplace" *Journal of Counseling Psychology*, Vol. 46, No. 2, pp 218-232.
- Welle, B., Button, S. B. 2004, "Workplace experiences of lesbian and gay employees: A review of Current Research" *International Review of Industrial and Organizational Psychology*, Vol. 19, pp 139–170.
- Welles, S. L. 2007, "Why LGBT Health Research, Why Now" *Journal of LGBT Health Research*, Vol. 3, No. 1, pp 1-5.

Monografier

- Bang, H. (1922) "Gedanken zum Sexualitätsproblem", *Marcus & Weber*, Bonn
- Antonovsky, A. 1987, Unraveling the Mystery of Health. San Francisco. *Jossey-Bass*
- Antonovsky, A. 2000, Helbredets mysterium, *Hans Reitzels Forlag*
- Butler, J. 1997, Excitable Speech: A Politics of the Performative, *Routledge*
- Butler, J. 1990, Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity, *Routledge*
- Goffman, E. 1963, Stigma, Notes on the management of spoiled identity, *Prentice-Hall*, Inc Englewood Cliffs, New Jersey, USA
- Goffman, E. 2005, Stigma, Den avvikandes roll och identitet, *Norstedts Akademiske Förlag*, Stockholm
- Glaser, B.G., Strauss, A.L. 1967, The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research, *Adline*, Chicago
- Guvå, G., Hylander I. 2005, Grounded Theory – et teorigenerende forskningsperspektiv, *Hans Reitzels Forlag København*
- Halley, J. 1999, Don't. A reader's guide to the military's anti-gay policy, *Durham, Duke University Press*
- Henley, R. 2005, Inkluderad, En liten bok om facket & sexuell läggning, *Ljungbergs tryckeri*
- Jacobson M., Jansson A-C. 2007, Fritt Fram för en god arbetsmiljö, homo,bi & hetero på jobbet, med tilhørende DVD, *Ljungbergs tryckeri*
- Kulick, D. 2005, Queersverige, *Natur och Kultur*, Stockholm
- Kvale, S. 2005, Interview En introduktion til det kvalitative forskningsinterview, *Hans Reitzels forlag*, København
- Lehtonen, J. 2002, Sexual and Gender Minorities at Work, *Finnish By Stakes*, The National Research and Development Centre for Welfare and Health
- Lovaas, K.E., Elia, J.P., Yep, G.A. 2006, LGBT Studies and Queer Theory: New Conflicts, Collaborations, and Contested Terrain, *Journal of Homosexuality*, Vol. 52 No 1/2
- Malterud, K. 1999, Kvalitative metoder i medisinsk forskning En innføring, *Tano Aschehoug*
- Ohlsson A.C., Olsson C. 2004, Den akademiska garderoben, *Atlas*.
- Sedgwick, E.K. 1985, Epistemology of the Closet, *University of California Press, Berkeley*.
- Strauss, A. & Corbin, J. 1998, Basics of qualitative research. Techniques and procedures for developing grounded theory, 2nd edition, London, *Sage Publications*.

Warner, M. (ed.) 1993, *Fear of a Queer Planet. Queer Politics and Social Theory*, University of Minnesota Press, Minneapolis.

Ås, B. 1981, *Kvinner i alle land: Håndbok i frigjøring*, Aschehoug Forlag.

Kapitel i monografi

Bildt, C. & Robertsson, H. 2004 "Som man frågar får man svar – en diskussion om kvantitativ metod", ingår i , bogen: *Den akademiska garderoben*, Redaktörer A.-C. Ohlsson og C. Olsson *Atlas*, pp 129-152.

Dahl, U. 2005, "Scener ur ett äktenskap: Jämställhet och heteronormativitet", ingår i bogen, *Queersverige, Natur och Kultur*, Stockholm, pp 48-71.

Dyhr, L. & Schmidt, S. 2001, "Interviewet som forskningsmetode", ingår i bogen: *Humanistisk forskning inden for sundhedsvidenskab*, Redaktører Lunde, I.M & Ramhøj, P., *Akademisk Forlag*, pp 154-168

Gonsiorek J. C., Weinrich J. D. 1991, "The definition and scope of sexual orientation", ingår i bogen: *Homosexuality: Research Implications for Public Policy*, Sage, Newbury Park CA pp1-12.

Harder, I. 1993, "Grounded theory – praksisforankret teoriudvikling", ingår i bogen: *Overvejelser og metode i sundhedsforskningen*, Redaktør Ramhøj, P. *Akademisk Forlag*, pp 59-72.

Heikkinen, T. 2002, "Gay Men in Heteronormative Workplaces and Work communities" ingår i bogen: *Sexual and Gender Minorities at Work, Finnish By Stakes*, The National Research and Development Centre for Welfare and Health, pp30-34.

Herek, G. M. 1991, "Stigma, prejudice, and violence against lesbians and gay men" ingår i bogen: *Homosexuality: Research Implications for Public Policy*, Sage, Newbury Park CA pp 60-80.

Holm, S. & Schmidt, L. 2001, "Analyse baseret på "grounded theory"", ingår i bogen: *Humanistisk forskning inden for sundhedsvidenskab*, Redaktører Lunde, I.M & Ramhøj, P., *Akademisk Forlag*, pp 222-235.

Holstein, B. 2001, "Triangulering – metoderedskab og validitetsinstrument", ingår i bogen: *Humanistisk forskning inden for sundhedsvidenskab*, Redaktører Lunde, I.M & Ramhøj, P., *Akademisk Forlag*, pp 222-235.

Jacobson M., Jansson A-C. 2006, "Se igenom härskarteknikerne", ingår i bogen: *Krock eller möte? Om professionellt bemötande och heteronormen*, *Norra Skåne Offset*, pp 42-50.

Kjellberg, A. 2003, "Arbetsgivarorganisationer och fackföreningar i ett föränderligt Arbetsliv", ingår i bogen: *Ute och inne i svenskt arbetsliv*, Redaktör C. von Otter. *Arbetsliv i omvandling*, Volume 8 pp 345-376.

Kulick, D. 2004, "Queerteori, performativitet och heteronormativitet – några grundläggande begrepp", ingår i bogen: *Den akademiska garderoben*, Redaktører A.-C. Ohlsson og C. Olsson, *Atlas*, pp 21-35.

Lehtonen, J. 2002, "Non-Heterosexual Young People at Work and in the Military Service", ingår i bogen: *Sexual and Gender Minorities at Work, Finnish By Stakes*, The National Research and Development Centre for Welfare and Health, pp 49-59.

Lehtonen, J. 2002, "Toward Sexual Equality in Working Life", ingår i bogen: *Sexual and Gender Minorities at Work, Finnish By Stakes*, The National Research and Development Centre for Welfare and Health, pp 111-116.

- Lindström, B. & Eriksson, M. 2006, "Contextualizing salutogenesis and Antonovskys in public health development. *Health Promotion International*, Vol. 21, No.3 Advance access publication 22 May.
- Mainz, J. 2001, "Analyse og fortolkning af data. Kvalitative og kvantitative aspekter", indgår i bogen: Humanistisk forskning inden for sundhedsvidenskab, Redaktører Lunde, I.M & Ramhøj, P., *Akademisk Forlag*, pp 222-235.
- Olsson, C. 2004, "Ut ur den akademiska garderobe – några reflektioner om framtiden", indgår i bogen: Den akademiska garderoben, Redaktører A.-C. Ohlsson og C. Olsson, *Atlas*, pp 199-214.
- Paul, W. 1982, "Minority status for gay people: Indgår i bogen: Majority reaction and social context, *Sage*, Homosexuality: Social, Psychological, and Biological Issues, Beverly Hills CA, pp351-369
- Rosenberg T. 2004, "Med kritisk blick – ett inkluderande kulturteoretiskt perspektiv", indgår i bogen: Den akademiska garderoben, Redaktører A.-C. Ohlsson og C. Olsson, *Atlas*, pp175-197.

Love og udredninger

- Bekendtgørelse af lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet m.v. Lovbekendtgørelse nr 31 af 12/01/2005, senest ændret ved lov nr 1542 af 20/12/2006.
- Bekendtgørelse af lov om registreret partnerskab. Herved bekendtgøres lov nr. 372 af 7. juni 1989 om registreret partnerskab med de ændringer, der følger af lov nr. 821 af 19. december 1989, § 36 i lov nr. 387 af 14. juni 1995, lov nr. 360 af 2. juni 1999, § 6 i lov nr. 446 af 9. juni 2004 og § 4 i lov nr. 525 af 24. juni 2005. Den bekendtgjorte lovtekst gælder først fuldt ud fra den 1. januar 2007, jf. § 5, stk. 2.
- Bekendtgørelse af straffeloven. Herved bekendtgøres straffeloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 909 af 27. september 2005, med de ændringer, der følger af § 31 i lov nr. 1389 af 21. december 2005, § 1 i lov nr. 1400 af 21. december 2005, § 2 i lov nr. 474 af 31. maj 2006, § 2 i lov nr. 503 af 7. juni 2006, § 1 i lov nr. 540 af 8. juni 2006 og § 1 i lov nr. 542 af 8. juni 2006.
- Eurofound 2007, "European Foundation for the improvement of Living and Working Conditions".
- FN's Verdenserklæring om Menneskerettighederne. Vedtaget den 10. december 1948 af De forenede Nationers Generalforsamling.
- Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) 2006," Det syns inte utanpå men känns inuti. Om heteronormer och diskriminering I hälso- och sjukvården", *Bromma Tryck*
- Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO) 2004, "Diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning", *Palm & Co*
- Institut for Menneskerettigheder 2005, *Ligebehandling, status og fremtidsperspektiver, udredning nr.2* København
- Landelius P. S. 2004, "Sexuell läggning och bemötande i socialtjänsten" *Socialstyrelsen*
- Montréal Declaration 2006, International Conference on Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Human Rights, Out Games Montréal
- Rådets direktiv 2000/78/EF af 27.november 2000, Generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv, L303/17-21, *De Europæiske Fællesskabers Tidende*.

Statens offentliga utredningar (SOU) 1997:175, Betänkande om utredningen mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning, SEDA, Stockholm: Fritzes.

Rapporter

- Bildt, C. 2004, "Fackmedlemmars uppfattningar om diskriminering på grund av sexuell läggning på arbetsplatsen". *Arbetslivsinstitutet*
- Bildt, C., Nilsson, A., Robertsson, H. 2006, "Arbetsliv i storstaden inkludering och exkludering i ett föränderligt arbetsliv". *Arbetslivsinstitutet*
- Brynja, O., Bildt C. 2005, "Utbildning som förändringsverktyg – fokus på sexuell läggning inom Försvaret, Polisen och Svenska kyrkan" Arbejdslivsrapport nr 13, *Arbetslivsinstitutet*
- Catinét analysebureau Ugebrevet A4 8. August 2005 nr 24 på vegne af fagbevægelsens hovedorganisation: *Landsorganisationen (LO)*
- Cormack, J. Bell M. 2005, "Developing Anti-Discrimination Law in Europe, The 25 EU Member States compared", *European Network of Independent Experts in the non-discrimination field*
- Dahl, U. 2005, "Det vigtigste er inte vad extremisterna tycker utan vad den stora majoriteten gör", Från hatbrott och homofobi till heteronormativitet och intersektionalitet, En kunskapsinventering och situering av forskning", *Forum för levanda historie och Ombudsmannen mott diskriminering på grund av sexuel läggning (HomO)*
- Danish Institute for Human Rights 2009, "The social situation concerning homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation in Denmark" *COWI & Danish Institute for Human Rights*
- De Schutter, O. 2008, "Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation in the EU Member States Part I – Legal Analysis" *European Union Agency for Fundamental Rights*
- European Commission, DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities 2008, "The 2007 European Year of Equal Opportunities for All. Thematic Report on Sexual Orientation" *Ramboll Management A/S, Copenhagen, Denmark*
- European Union Agency for Fundamental Rights 2009, "Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in the EU Member States, Part II: The Social Situation", *European Union Agency for Fundamental Rights*
- Fahlstedt, K. 2000, "Studie över situationen för homosexuella inom Försvarmakten" *Försvarshögskolan*.
- Forsberg, G, Jakobsen, L., Smirthwaite, G. 2003, "Homosexuellas villkor i arbetslivet" *Jämställdhetscentrum, Karlstads universitet*.
- Hegna, K. 2007, "Homo? Betydningen av seksuell erfaring, tiltrekning og identitet for selvmordsforsøk og rusmiddelbruk blant ungdom En sosiologisk studie", *Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)*, Rapport 01/07
- Hegna, K., Kristiansen H. W., Moseng, B. U. 1999, "Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn" *Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)*, Rapport 1/99.
- Kinsey, A. C., Pomroy, W. B., Martin C. E. 1948, "Sexual Behavior in the Human Male". Philadelphia: W. B. Sanders

- Lehtonen, J., Mustola, K. 2004, "Straight people don't tell, do they?" Negotiating the boundaries of sexuality and gender at work", Finnish Equal Project, *ESF Research Report Series*, Ministry of Labour
- Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) 2009, "Hate Crime Laws, A Practical Guide, *OSCE/ODIHR 2009*, Warsaw, Poland
- Ottosson, D. 2008, "State-sponsored Homophobia. A world survey of laws prohibiting same sex activity between consenting adults", *ILGA*, International Lesbian and Gay Association
- Pillinger, J. 2008, "Extending equality, Trade Union actions to organize and promote equal rights, respect and dignity for workers regardless of their sexual orientation and gender identity" *European Trade Union Confederation*
- Quinn, S., Hardt, B. 2005, "Going beyond the law: Promoting equality in employment", The European Region of the International Lesbian and Gay Association, *ILGA-Europe*
- Sahlström, J., Bildt, C. 2006, "Vet ej" – en studie av heteronormativitet i arbetslivet. Arbetsliv i omvandling", Arbetslivsrapport, *Arbetslivsinstitutet*
- Spira, H. 2003, "Homosexuellas hälsa och situation i samhället 2000-2002 Redovisning av Folkhälsoinstitutets arbete", *Statens Folkhälsoinstitut*, Rapport 35
- Statens Folkhälsoinstitut 2005, "Homosexuellas, bisexuellas och transpersoners hälsosituation, Återrapportering av regeringsuppdrag att undersöka och analysera hälsosituation bland hbt-personer", *Statens Folkhälsoinstitut*, Rapport nr A
- Statistiska Centralbyrån 2003, "Arbetsvillkor och utsatthet", *Statistiska Centralbyrån* Stockholm.
- World Health Organisation (WHO) 2005, "Mental health and working life", European Ministerial Conference on Mental Health, Facing the Challenge, Building Solutions, Helsinki, Finland 12-15 January
- World Health Organisation (WHO) 2005, "Ottawa Charter for Health Promotion. Copenhagen. *WHO Europe*
- Øhrstrøm B., Eriksen J., Knudsen L. 2003, Kønskrænkende adfærd i forsvaret, Forsvarsakademiet, Institut for Militærpsykologi.

Avis artikler

Avisen.dk 2007, "Krarup kalder bøsser for handikappede" 25. april.
Berlingske Tidende 2007, "Forsker vil tjekke forsvaret for homofobi", 22. maj
Berlingske Tidende 2007, "Homoseksuel får historisk erstatning" 21. marts
BT 2007, "Er der plads til at springe ud, når man er inde og springe?", 27. juni
Danske Officerer 2007, "Militante bøsser efterlyses!" Nr 5 side 3
Fagligt Forsvar 2007, "Bøsser i forsvaret! Homoseksuelle i forsvaret efterlyses gennem HKKF til anonym medvirken i et forskningsprojekt" Nr 4 side 12
Jyllands Posten 2007, "Forsker vil tjekke forsvaret for homofobi", 22. Maj
Nyhedsavisen 2007, "Bøsser mobbes i Forsvaret", 1. juli
Politiken.dk 2007, "Forsker vil tjekke forsvaret for bøsseskræk", 27. Juni
Ritzaus Bureau 2007, "Bliver bøsser hånet, drillet og chikaneret i militæret – eller er der plads til at springe ud i uniform", 22. maj

Links

European Region of the International Lesbian and Gay Association ILGA-europe (2009) www.ilga-europe.org
European Trade Union Confederation ETUC (2009) www.etuc.org
Hærens Konstabel og Korporal Forenings HKKF (2009) www.hkkf.dk
Hovedorganisationen af Officerer i Danmark HOD (2009) www.hod.dk
International Lesbian and Gay Association ILGA (2009) www.ilga.org
Københavns Kommune (2009) www.registrerdiskrimination.kk.dk
Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske LBL (2009) www.lbl.dk
Landsforeningen for Lesbiske, Homofile, bifile og trans personer LLH (2009) www.llh.no
Riskförbundet För Sexuellt Likaberättigande RFSL (2009) www.rfsl.se
Seksuaalinen tasavertaisuus – Sexuellt likaberättigande SETA (2009) www.seta.fi

**För förteckning över DrPH- och MScPH-avhandlingar samt
examensarbeten för MPH vid NHV**

**–
se www.nhv.se**

